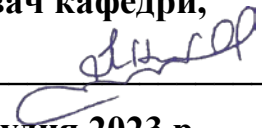

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри,

Максим БУЛИК

«15» грудня 2023 р.

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОКТРИНИ НЕЙТРАЛІТЕТУ ШВЕЙЦАРІЇ У
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ»**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти другого (магістерського)
рівня вищої освіти освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»

Єргакової Вікторії Володимирівни

Науковий керівник: Грідіна І.М., доктор історичних
наук, професорка, професорка кафедри політології
та міжнародних відносин

Рецензент: Касьянова М. М., д.і.н., професорка,
професорка кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою відмінно / А / 95

Секретар ЕК

«16» січня 2024 р.

Анастасія ТРОФИМЕНКО

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
1.1. Категорійно-понятійний апарат та концептуальні засади дослідження інституту нейтралітету у міжнародних відносинах.....	12
1.2. Джерела та методи дослідження.....	23
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ II. ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ.....	38
2.1. Зовнішньополітичні відносини Швейцарії з Європейським Союзом.....	38
2.2. Атлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії.....	45
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ III. ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛІТЕТУ ШВЕЙЦАРІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	61
3.1. Політика Швейцарії щодо України після початку російсько-української війни.....	61
3.2. Вплив широкомасштабної агресії росії на зовнішню політику Швейцарії стосовно України.....	67
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Політика нейтралітету Швейцарії являє собою один з фундаментальних аспектів зовнішньополітичної діяльності країни, під впливом якого Швейцарія формує свою позицію та принципи у міжнародних відносинах.

Та через два століття після прийняття принципу вічного нейтралітету, зовнішня політика Швейцарії трансформується під впливом сучасних факторів, головними з яких є глобалізація та міжнародна безпека. Положення Швейцарської Конфедерації в світовій політиці є особливим, адже країна розташована в самому центрі європейського континенту та оточена державами-членами таких вагомих міжнародних організацій, як ЄС та НАТО, з якими Швейцарія підтримує інтенсивний політичний, економічний та культурний обмін. Проте такі чинники, як тиск до поглибленої інтеграції з боку ЄС, баланс у співпраці з НАТО через загострення геополітичних конфліктів, в тому числі початок російсько-української війни змушують Швейцарський уряд переглядати та адаптувати нейтралітет для збереження своєї позиції на міжнародній арені.

Основну увагу в своїй зовнішній політиці країна приділяє саме євроатлантичному вектору, що характеризується здебільшого відносинами з Європейським Союзом та НАТО без прямого членства в організації. Сучасна Швейцарія – це досить багата країна, яка може дозволити собі тривалий час дотримуватися принципів «вибіркової інтеграції», яка дозволяє мінімізувати тиск Євросоюзу і забезпечує збереження своєї специфіки, тобто прибутковості певних секторів національної економіки. Політика поетапного розвитку відносин Швейцарії з ЄС шляхом підписання двосторонніх угод в пріоритетних галузях співробітництва є унікальним досвідом формування єдиного правового і економічного простору з країнами Європи на основі зваженого вибіркового

підходу. У міру розвитку співпраці Швейцарії та ЄС все більш виразно проявляється прагнення ЄС використовувати послідовне формування окремих сегментів єдиного правового поля зі Швейцарією для поступового виходу на всебічну інтеграцію країни з Європейським Союзом, що являє собою виклик для двостороннього діалогу.

У протипагу відносинам з ЄС Швейцарія активно розвиває відносини з головним атлантичним партнером – США, що реалізується в першу чергу в участі Швейцарії в діяльності Північноатлантичного Альянсу, не дивлячись на відсутність Швейцарії в списку країн-учасниць НАТО. Враховуючи принцип нейтралітету, Швейцарія працює і веде активну діяльність у рамках співпраці з організацією. Швейцарська Конфедерація відноситься до числа тих, хто не вступив до НАТО, що в значній мірі притягує увагу до вивчення швейцарського підходу та до проблеми її інтеграції. У той же час вона є активним учасником деяких місій цієї організації, в багатьом у рамках Партнерства заради миру.

Протягом багатьох століть Швейцарія зберігала вірність основоположного принципу ведення зовнішньої політики – принципу вічного нейтралітету, але під час істотних змін на міжнародній арені Швейцарія відходить від традиційної політики нейтралітету, та реагує на сучасні виклики міжнародної системи для ефективного забезпечення національної та міжнародної безпеки.

Об’єктом магістерського дослідження є зовнішня політика Швейцарії.

Предметом вивчення виступає політика нейтралітету та його трансформація у зовнішній політиці Швейцарії за умов російсько-української війни

Стан наукової вивченості проблеми. Особливе положення Швейцарської Конфедерації в світовій геополітиці, теперішні реалії відходу від традиційної стратегії нейтралітету та реакція на сучасні виклики є предметом уваги багатьох вчених, експертів, політиків. Спеціальна наукова література з досліджуваної проблеми представлена здебільшого науковими працями та статтями у

вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях, які можна поділити на три групи відповідно до проблемного принципу.

До першої групи робіт відносяться базові дослідження з історії, сутності та реалізації швейцарського нейтралітету: Коен Д. [31], Шерман Г. [84], Шнайдер Дж. [82], Шарапов А. В. [11], Герберт Р [50] тощо.

Друга група представлена роботами з аналізу співробітництва Швейцарії з ЄС та НАТО: Журавльова А. М. [7], Капінус О. А. [8], Мельник Н. А. [9], Мочков О. [10], Нерліст К. [68], Росс. Л. [55], Ланц Д. [46], Лавенекс С. [57], тощо. Автори аналізують особливості співпраці Швейцарії та ЄС на сучасному етапі, особливості атлантичного вектору зовнішньої політики Швейцарії, місце нейтралітету та його важливість для держави у будівництві взаємовідносин Швейцарії та НАТО.

Третя група досліджень присвячена змінам в політиці нейтралітету Швейцарії після початку російсько-української війни. Це роботи дослідників: Б'ярне Ш. [27], Петріг А. [73]. Дрейєр, Д., Джессі, Н. Г. [36], тощо. Дослідники аналізують особливості співпраці Швейцарії з НАТО та ЄС, детерміновані російсько-українською війною. Українські вчені а також зарубіжні виокремлюють український вектор зовнішньої політики Швейцарії, і в цьому контексті й реалізацію політики нейтралітету та її актуальності під час російсько-української війни.

Метою магістерського дослідження виступає визначення та з'ясування чинників, що впливають на трансформацію нейтралітету у зовнішній політиці Швейцарії. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- окреслити категоріально понятійний апарат дослідження;
- визначити концептуальні та методологічні підходи у вивченні інституту постійного нейтралітету у міжнародних відносинах на прикладі Швейцарії;

- охарактеризувати ступінь вивченості проблеми;
- проаналізувати зовнішньополітичні відносини Швейцарії з ЄС;
- охарактеризувати атлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії;
- виявити зміни у зовнішньої політики Швейцарії після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

Теоретико-методологічними засадами дослідження є системний підхід, відповідно до якого нейтральні країни вбудовані в регіональну європейську систему міжнародних відносин, зокрема безпекову, не тільки не уникають політичного, економічного та військового співробітництва, а й корегують власні принципи зовнішньої політики, аж до відмови від принципів нейтралітету в умовах системи, що змінюється. Основною категорією дослідження є інститут нейтралітету, головним чином його швейцарська модель.

Методи дослідження. Теоретико-концептуальним засадам дослідження відповідають такі підходи та методи: діалектичний, системний проблемно-історичний підходи; порівняльний метод, метод аналізу, метод синтезу, інтерпретації джерел тощо.

Діалектичний філософський підхід розглядає розвиток як процес протиріч, конфліктів та їх подолання. Застосування діалектичного підходу для вивчення трансформації нейтралітету Швейцарії може допомогти виявити внутрішні протиріччя, динаміку розвитку та взаємозв'язки між різними аспектами цієї проблеми.

Системний підхід спрямований на розгляд об'єкта як системи, складеної з взаємозалежних та взаємодіючих елементів. Застосування системного підходу до вивчення трансформації нейтралітету Швейцарії дозволяє розглядати цю проблему у комплексі, враховуючи різні аспекти та їх взаємозв'язки.

Проблемно-історичний підхід спрямований на вивчення конкретних проблем та питань шляхом аналізу їхнього розвитку в історичному контексті.

Цей метод є ефективним для дослідження трансформації нейтралітету Швейцарії. У дослідженні розглянуто історичний контекст формування політики нейтралітету Швейцарії, визначені ключові історичні події, які мали вплив на розвиток зовнішньої політики країни, зокрема зміни в оборонній політиці, реакція на міжнародні конфлікти або еволюція громадської думки щодо нейтралітету.

За допомогою методу системного аналізу були вивчені основні напрямки розвитку співробітництва Швейцарії у євроатлантичному векторі. В роботі вивчена політика Швейцарії щодо ЄС, країн Америки та НАТО на основі документів, двосторонніх угод та конституції Швейцарії, їх комплексного аналізу і співвіднесенні з історичними фактами. Під час дослідження також використовувався як традиційний аналіз документів (при вивченні офіційних документів швейцарського уряду, включаючи програми, білі книги, міждержавні договори, тексти промов та публічних виступів), так і елементи контент аналізу (при виявленні пріоритетних проблем дослідження зовнішньої політики Швейцарії з боку аналітичних центрів, заяв та промов державних лідерів тощо).

З метою виявлення спільних рис та відмінностей у застосуванні принципу нейтралітету було застосовано порівняльний метод. Шляхом зіставлення нейтралітету кожної з європейських нейтральних країн визначено особливості нейтралітету Швейцарії. Це дозволило простежити еволюцію та оцінити можливість збереження інституту нейтралітету в майбутньому, визначити сучасні трансформації принципу нейтралітету, зокрема від відмови до нього (Фінляндія, Швеція).

Світоглядними засадними принципами магістерського дослідження є принципи наукової достовірності, історизму, логічності, принцип методологічного плюралізму та критичного аналізу.

Наукова новизна магістерського дослідження обумовлена самою постановкою проблеми, адже має за мету вивчення реакції Швейцарії на події в Україні та Росії, а також аналіз впливу російсько-української війни на зовнішню політику нейтральної країни.

Наукову новизну дослідження також визначає зміна самого контексту міжнародних відносин. Російсько-українська війна кардинально змінила і змінює сучасну систему міжнародних відносин, зокрема міжнародно-правову, створюючи глобальну системну кризу, і вивчення того, як нейтральна країна реагує на цю кризу, вносить новий вимір у розуміння міжнародних відносин.

У дослідженні з'ясовуються причини трансформації зовнішньої політики Швейцарії за умов російсько-української війни, що дозволяє зрозуміти, як зберігається чи змінюється політичний нейтралітет країни в умовах сучасних конфліктів.

Досліджується впливу російсько-української війни на гуманітарні аспекти відносин між Швейцарією та воюючими сторонами, такі як гуманітарна допомога та захист прав людини.

У дослідженні визначається, як війна впливає на економічні відносини Швейцарії з регіоном та іншими країнами, і як це впливає на її зовнішню політику.

Розглядаються аспекти можливої ролі Швейцарії у якості третьої сторони у врегулюванні російсько-українського конфлікту та сприяння мирним процесам.

У цілому, дослідження цієї проблеми дає можливість дійти нових висновків та розуміння того, як нейтральні країни реагують на складні міжнародні конфлікти та як ці реакції можуть впливати на міжнародний порядок.

Практичне значення магістерського дослідження полягає у можливості використання та впровадження матеріалів у навчальний процес у підготовці до семінарських та практичних занять з курсів «Історії міжнародних відносин»,

«Євроінтеграційні студії», «Зовнішня політика Європи» тощо, розробці методичних матеріалів та підручників. Окремі положення та висновки дослідження можуть бути представлені для обговорення на наукових конференціях, присвячених проблемі нейтрального статусу країн в умовах війн і конфліктів.

Окрім того, дослідження трансформації нейтрального статусу Швейцарії за умов російсько-українській війни дає підстави відповідним державним органам та особам, які приймають зовнішньополітичні рішення, оцінювати ризики позаблокового або нейтрального статусу, яке намагаються їй нав'язувати у якості так званого «мирного плану».

Апробація та публікації. Результати дослідження були представлені та обговорювались в процесі роботи на X та XI Інтернет-конференції «Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу» [1], під час проведення Декада студентської науки 2020, 2021, 2022 рр. (Маріупольський державний університет), на засіданні круглого столу «Повернення та переосвоєння тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях» [5] (Маріупольський державний університет), та круглого столу «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» [1]. За результатами робіт конференцій було опубліковано тези доповідей: «Участь Швейцарії в діяльності організації партнерство заради миру», «Формування нормативно-правової основи відносин Швейцарії та ЄС у II-й половині XX століття», «Європейський вектор зовнішньої політики Швейцарії у контексті кризи коронавірусу», «Особливості зовнішньої політики Швейцарії в сучасних міжнародних відносинах», «Роль Швейцарії у врегулюванні конфлікту на Сході України», «Сучасний стан розвитку нормативно-правової бази Швейцарії та ЄС» тощо.

Структура та обсяг роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, **трьох** розділів, які розподілені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

У вступі визначені актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, ступінь вивченості проблеми в науковій літературі, хронологічні рамки, мети та завдання дослідження, охарактеризовані ступінь вивченості проблеми та методи дослідження, зазначені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, їх апробація, публікації.

Перший розділ дослідження «Теоретико-методологічні засади дослідження» поділено на два підрозділи: «Категорійно-понятійний апарат та концептуальні засади дослідження інституту нейтралітету у міжнародних відносинах» та «Джерела та методи дослідження», в яких охарактеризовано категоріальний апарат роботи, та обґрунтовано її теоретико-методологічні засади, проаналізовано теоретичну та джерельну бази.

Другий розділ «Євроатлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії» також розподілений на декілька підрозділів: «Зовнішньополітичні відносини Швейцарії з Європейським Союзом», в якому аналізується становлення двосторонніх відносин Швейцарії та ЄС, та реалізація швейцарської зовнішньополітичної стратегії; в другому підрозділі «Атлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії» розкрито сутність становлення відносин держави з НАТО з позиції швейцарського нейтралітету, характеризується діяльність держави у даній організації на сучасному етапі, нормативно-правова база, на якій будуються їхні взаємини. Визначено зміни зовнішньої політики та в контексті двосторонніх відносин, обумовлені російсько-українською війною.

В третьому розділі «Політика нейтралітету Швейцарії в умовах російсько-української війни» у розділах «Політика Швейцарії щодо України після початку російсько-української війни» та «Вплив широкомасштабної агресії Росії на

зовнішню політику Швейцарії стосовно України» аналізується зовнішньополітична діяльність Швейцарії після подій 2014 року на Сході України, а також вивчається трансформація в реалізації зовнішньої політиці держави на міжнародній арені.

В кінці роботи надаються загальні висновки дослідження, в яких підбиваються підсумки щодо досягнення мети наукового дослідження, відповіді на завдання, а також актуальні питання, які не були розкриті в дослідженні.

Основний зміст роботи викладено на 84 сторінках. Список використаних джерел включає 111 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Категорійно-понятійний апарат та концептуальні засади дослідження інституту нейтралітету у міжнародних відносинах

Всебічний аналіз ролі нейтралітету у зовнішньополітичній діяльності Швейцарії неможливо уявити без з'ясування відповідного категорійно-понятійного апарату та концептів, які є відправною точкою будь-яких наукового дослідження.

У першу чергу, потрібно визначити та проаналізувати існуючі визначення тих дефініцій, що мають найбільше значення для дослідження, а саме «нейтралітет», «політика нейтралітету», «закон нейтралітету», «постійний нейтралітет», «принцип «утримання»», «зовнішня політика» тощо.

Нейтралітет, як зазначав Г. Шерман, це складна концепція в міжнародному праві і політиці, яка стала невід'ємною частиною правового і політичного ладу Швейцарії. Це означає, що така держава не бере участі в війнах між іншими державами. Науковець писав, що нейтралітет тісно пов'язаний з історією Швейцарської Конфедерації та протягом століть був визначальним фактором її існування. Починаючи з XVI століття невтручання в справи інших країн було практичною зовнішньополітичною позицією і політикою безпеки, яка дозволила Конфедерації вижити як незалежна нація серед воюючих європейських наддержав. Постійний нейтралітет, який протягом століть поступово породжував таке ставлення, був визнаний в 1815 році великими державами того часу. Вони заявили, що нейтралітет і недоторканність Швейцарії і її незалежність від будь-якого іноземного впливу відповідають справжнім політичним інтересам всієї Європи [12, с. 43].

На сьогоднішній день нейтралітет Швейцарії має дві відмінні риси. По-

перше, він був постійним, що означає, що Швейцарія зобов'язується зберігати нейтралітет в будь-якому майбутньому конфлікті, незалежно від особистостей воюючих сторін, а також місця і часу його виникнення. По-друге, швейцарський нейтралітет озброєний, що означає, що Швейцарія сповнена рішучості використовувати всі наявні в її розпорядженні засоби для військового захисту від будь-якого агресора і запобігання будь-яких дій, несумісних з її нейтралітетом, які воюючі сторони можуть спробувати зробити на її території.

Нейтралітет – центральний принцип зовнішньої політики Швейцарії і її політики безпеки. Однак історично і конституційно нейтралітет ніколи не був метою як такою, а скоріше одним із багатьох інструментів, що дозволяють Швейцарії досягти її справжніх цілей, головна з яких – підтримка максимально можливого ступеню незалежності.

У Конституції Швейцарії [41] нейтралітет згадується тільки в списку повноважень і відповідальності Федеральної ради, в яких орган уповноважений зі збереженням незалежності і нейтралітету Швейцарії. Згідно з міжнародним правом, Швейцарія має право відмовитися від нейтралітету в односторонньому порядку. Історично постійний нейтралітет – це статус відповідно до міжнародного права, вільно обраний Конфедерацією. Швейцарія неодноразово заявляла про своє бажання зберігати нейтралітет, але ніколи не давала і не визнавала зобов'язання за міжнародним правом залишатися постійно нейтральною/

Перш за все, важливо розрізнити два поняття: закон нейтралітету і політика нейтралітету. Закон про нейтралітет стосується набору правил, пов'язаних з міжнародним публічним правом, які нейтральні і воюючі держави зобов'язані дотримуватися під час міжнародних збройних конфліктів. Міжнародне право і Гаазька конвенція 1907 року [24] є джерелами права міжнародного нейтралітету. Це зведення законів застосовується до збройних конфліктів між державами, а не

до внутрішніх конфліктів.

Політика нейтралітету, з іншого боку, складається з усіх заходів, які держава може зробити з власної ініціативи (крім юридичних зобов'язань) для забезпечення ефективності та надійності рішення щодо нейтралітету. У цих умовах нейтральна держава має повну свободу використовувати нейтралітет як гнучкий інструмент для управління своїми національними інтересами в контексті його політики.

Визнання основних прав людини в якості норм і зобов'язань мало наслідки для нейтралітету. Це аналізував в своїх роботах В.Паншо [64], який писав, що Швейцарія, як і всі нейтральні держави, має право зайняти позицію проти порушень прав людини, що відбуваються в інших державах. Швейцарія може вживати заходів, які не пов'язані із застосуванням збройної сили проти таких держав, і тим самим відхилятися від можливих зобов'язань, що випливають із нейтралітету. Нейтральна держава не може визнавати дії або наслідки дій, вчинених з порушенням прав людини або міжнародного гуманітарного права. Так, наприклад, вона повинна заборонити ввезення предметів, конфіскованих іншими державами в порушення прав людини або гуманітарного права. Відповідно до принципу невиселення, нейтральні держави не можуть висилати або повертати біженця на межі територій, де його життя чи свобода можуть опинитися під загрозою через його расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичну думку. Очевидно, що перераховані тут правила стосуються не тільки нейтральних держав.

Ці принципи, сформульовані у строгих термінах, відбивають атмосферу, яка панувала в епоху холодної війни. Їх часто неправильно описували як «офіційну або традиційну точку зору на нейтралітет Швейцарії». Насправді ці принципи ніколи не були ратифіковані Федеральними зборами або федеральною радою і тому не мають обов'язкової сили. Як і попередні покоління, вони також повинні

в ході обговорення зовнішньої політики і політики безпеки пам'ятати, що зміст і діапазон швейцарського нейтралітету залежить від незліченних поворотів історії і що нейтралітет є суто прагматичним інструментом. Його не слід розглядати як незаперечну догму. Зміни, що відбулися в швейцарському середовищі і в положенні інших країн на зовнішньополітичній арені, мають вплив на зовнішньополітичні цілі країни на цінність нашого нейтралітету [8, с.99].

Закон нейтралітету наділяє нейтральну державу певною кількістю прав. Наприклад, він забороняє будь-який напад на територію нейтральної держави з боку воюючих сторін або прохід через його територію будь-яких військ, боєприпасів або продовольств. Нейтральна держава також має право на вільне пересування своїх економічних товарів, а його громадяни можуть вільно торгувати на суші і на морі з будь-якою іншою державою, незалежно від того, воює воно чи ні. З іншого боку, закон нейтралітету також накладає певні зобов'язання на нейтральну державу. Забороняється брати безпосередню участь у збройних конфліктах або допомагати воюючим сторонам, забезпечуючи їх військами або зброєю. Забороняється надавати свою територію в розпорядження воюючих сторін для військових цілей, будь то створення оперативних баз чи переміщення військ через неї. Нейтральна держава зобов'язана забезпечувати недоторканність своєї території за допомогою добре оснащеної армії.

Закон нейтралітету не накладає жодних додаткових умов, що обмежують зовнішню політику нейтральної держави, а також не визначає позицію постійно нейтральної держави в мирний час. Зокрема, традиційна практика і доктрина не перешкоджали нейтральним державам співпрацювати з іноземними військовими властями для підготовки спільних заходів оборони. Точно так же держава, яка проголосила себе постійно нейтральною, не повинно поширювати свій нейтралітет на політичну, ідеологічну або економічну сферу. Якщо Швейцарія робить більше, ніж того вимагає закон про нейтралітет, вона робить це з

політичних причин, а не для виконання юридичних зобов'язань. Швейцарія проводить політику нейтралітету, яка визначає її позицію з питань, які не підпадають під дію закону про нейтралітет, але які побічно зачіпаються нейтральністю. На відміну від дотримання закону нейтралітету, спосіб реалізації політики нейтралітету знаходиться на розсуді нейтральної держави. Закон про нейтралітет надає Швейцарії велику свободу дій і лише в дуже невеликому ступені обмежує її прийняття політичних рішень [10].

Нейтралітет – це не інститут, який визначає загальну поведінку зовнішньої політики. Скоріше, це статус відповідно до міжнародного публічного права, вузький основний зміст якого залишає велику свободу для формулювання зовнішньої політики, адаптованої до потреб моменту, і яка на практиці повинна постійно розвиватися, щоб відповідати змінам на міжнародній політичній арені. Єдиний незмінний принцип, властивий нейтралітету – це неучасть держави у збройних конфліктах між іншими державами. У цьому контексті слід зазначити, що закон нейтралітету ніколи не оновлювався з моменту його кодифікації в 1907 році. Таким чином, він втратив частину своєї актуальності і ефективності, має прогалини і більше не адаптований до сьогоденного світу. Для цього можна перерахувати ряд причин.

Постійний нейтралітет – це принцип зовнішньої політики Швейцарії, який слугує джерелом миру і стабільності в Європі і за її межами. Він забезпечує незалежність країни і недоторканність її території та кордонів. Відповідно до закону про нейтралітет, Швейцарія не повинна брати участь у війнах між державами.

На регіональному рівні нейтралітет зазначений у Федеральній конституції Швейцарії [13], в якій зазначено, що Федеральна рада і Федеральні збори повинні вживати заходів для захисту нейтралітету Швейцарії. Треба зазначити, що нейтралітет представлений як засіб для досягнення мети та реалізації

зовнішньополітичної діяльності. Зовнішня політика Швейцарії, згідно з конституцією цієї країни, будується з урахуванням міжнародно-правового статусу постійного нейтралітету.

Потрібно розуміти, що нейтралітет – це складна концепція в міжнародному праві і політиці, яка стала невід'ємною частиною правового і політичного ладу Швейцарії. Це означає, що така держава не бере участі в війнах між іншими державами. Нейтралітет тісно пов'язаний з історією Швейцарської Конфедерації та протягом століть був визначальним фактором її існування. Починаючи з XVI століття невтручання в справи інших країн було практичною зовнішньополітичною позицією і політикою безпеки, яка дозволила Конфедерації вижити як незалежна нація серед воюючих європейських наддержав.

На міжнародному рівні напрацювання нормативно-правової бази з доктрини нейтралітету розпочався ще у 1815 році під час Віденського конгресу, коли було підписано акт щодо визнання та гарантії постійного нейтралітету Швейцарії та недоторканності її території [4], а також правовий статус нейтральної країни регулюється звичайним правом і різними міжнародними 7 договорами, зокрема V Гаазької Конвенції про повагу прав і обов'язків нейтральних держав і осіб у випадку сухопутної війни [25] і XIII Гаазької Конвенції про права та обов'язки Нейтральних держав у Військово-морському конфлікті [26]. Саме ці документи стали відправною точкою дослідження.

В основі політики нейтралітету Швейцарії є принцип «утримання». Це означає, що нейтральна держава повинна уникати дій чи політики, що може втягнути її в озброєний конфлікт. Закон нейтралітету, кодифікований в Гаазьких конвенціях від 18 жовтня 1907 року і є частиною міжнародного звичайного права, визначає права і обов'язки нейтральної держави. Найважливіше з цих прав – недоторканність території нейтральної країни. Основні зобов'язання полягають в

наступному: утримання від війни, забезпечення захисту, забезпечення рівного ставлення до конфронтуючих держав, відмова від постачання найманих військ до конфліктуючих країн, заборона на використання території нейтральної країни в інтересах конфліктуючих сторін.

Політика нейтралітету являє собою комбінацію всіх заходів, які нейтральна держава приймає за власним бажанням, щоб гарантувати ясність і надійність свого постійного нейтралітету. Реалізація нейтральної політики визначається відповідно до міжнародного контексту на даний момент. Швейцарія пояснює свій нейтралітет своїм гуманітарним і миролюбним прагненням відповідно до своєї традиції надання добрих послуг і гуманітарної допомоги. Швейцарія управляє своїм нейтралітетом відповідно до потреб міжнародної солідарності.

Нейтралітет Швейцарії, за П. Відментом [89], виконує ряд функцій, які також мають велике значення для становлення зовнішньої політики країни. По-перше, функція безпеки, яка є гарантом того, що країна не буде приймати участь у міжнародних конфліктах. Дана функція є сприятливою щодо стабільності в Європі, а також надає військовий захист. Треба зазначити, що функція безпеки грає подвійну роль, тобто підтримує внутрішню інтеграцію та зовнішню незалежність.

Другою функцією виступає міжнародна функція солідарності, яка надає Швейцарії змогу виконувати добрі послуги посередника під час конфліктів. Швейцарія вже багато років надає добрі послуги, до яких входять проведення мирних переговорів, а також мирних конференцій на території своєї країни, що має велике значення для статусу на міжнародній арені. Швейцарці все більше починають підтримувати функцію солідарності. Проведені референдуми показали, що підтримка нейтралітету і функції солідарності складає більш ніж 90%. Це означає, що солідарність є невід'ємною частиною нейтралітету Швейцарії.

Третьою функцією виступає функція національної тотожності, до якої входить ефект модельного характеру нейтралітету країни і символічного посилення між нейтралітетом і швейцарською державністю.

Нейтралітет повинен мати функцію не тільки для самої нейтральної країни, а й служити інтересам інших країн. Періоди, протягом яких Конфедерація проводила зовнішню політику взаємодії з активною присутністю на міжнародній арені, чергувалися з періодами, коли Швейцарія була більш стриманою у своїй зовнішній політиці і концентрувалася на внутрішніх питаннях. Швейцарська практика в областях, що відносяться до нейтралітету, також змінилася відповідно до потреб та інтересів часу. Залежно від зовнішньополітичної ситуації нейтралітет Швейцарії має більшу або меншу актуальність.

Історично успіх швейцарського нейтралітету О.Капіус [8] пояснював тим фактом, що він постійно адаптувався до міжнародної ситуації і був передбачуваним. Тому важливо, щоб час від часу нейтралітет переглядався, щоб переконатися, що він як і раніше є підходящим інструментом зовнішньої політики і політики безпеки, і при необхідності адаптувати його до нових вимог. Нейтралітет повинен залишатися інструментом зовнішньої політики і політики безпеки до тих пір, поки він залишається більш підходящим, ніж інші інструменти, для захисту національних інтересів. Однак швейцарський нейтралітет не можна змінити ні за змістом, ні за тривалістю/

Закон нейтралітету також деякою мірою втратив своє значення, оскільки він більше не повністю відповідає нинішнім потребам міжнародного співтовариства. Через те, що спочатку він був орієнтований на традиційні військові дії XIX століття в Європі, які включали обмежені відкриті конфлікти, билися із застосуванням звичайних озброєнь і, як правило, без ідеологічного або економічного покриття, закон нейтралітету в даний час застарів у багатьох відношеннях. Він практично не бере до уваги той факт, що сучасна війна стала

тотальною, а економічна війна стала вирішальним фактором. Під час двох світових воєн воюючі сторони вели непримиренну торгівлю війну і мало звертали уваги на право нейтралів підтримувати торгівлю з ким би то не було. Швейцарія виявилася в лещатах і була змушена піти на багато комерційних поступок. Закон нейтралітету не бере до уваги санкції, які співтовариство держав, засноване на системі колективної безпеки, такий як Організація Об'єднаних Націй, може прийняти постановою проти держави, що порушує міжнародне право. Більш того, закон нейтралітету може застосовуватися тільки до ефективної війни між державами. Таким чином, у всіх цих випадках закон нейтралітету не має значення. Точно так же закон нейтралітету не пропонує відповіді на такі недавні форми насильства, як гібридна війна, підривна діяльність, економічний і політичний шантаж або тероризм, глобалізація тощо.

Так, Р.Херберт [50] зазначав, що історично народженню швейцарського нейтралітету сприяли причини внутрішньої політики, які служили його початковим виправданням. У країні, яка характеризується великою кількістю різноманітних інтересів і конфесій, мовних і культурних відмінностей, політика невтручання і стриманості в зовнішніх справах запобігла розбіжності і розпад. Нейтралітет грав заспокійливу, стабілізуючу та об'єднуючу роль. З тих пір ці причини існування нейтралітету Швейцарії стали менш важливими.

На відміну від минулого, Швейцарія сьогодні оточена мирними сусідами, які, як і вона, дотримуються поваги прав людини, демократії, верховенства закону і, в тій чи іншій мірі, федералізму і які більше не становлять загрози для особливого вигляду країни. Все більше і більше держав Центральної та Східної Європи також починають визнавати ці фундаментальні принципи. В такому середовищі нейтралітет менш важливий для підтримки особливих внутрішніх інститутів. Саме тому важливу роль для подальшого дослідження чинників трансформації політики нейтралітету Швейцарії. Треба зазначити, що в нинішніх

обставинах Швейцарія втратила частину свого геостратегічного значення. Якщо тенденція до розширення співпраці в Європі збережеться, традиційні стабілізуючі і посередницькі функції нейтральної держави стануть менш значущими. Європа переживає період глибокої реорганізації. Швидкі зміни, що відбуваються в зовнішній політиці Швейцарії, тягнуть за собою як можливості, так і ризики. В даний час держава знаходиться в перехідній фазі, яка може тривати роками [11].

Хоча є багато ознак зусиль в напрямку співпраці та подальшої інтеграції, є також тенденції до нестабільності та віддалення. Сьогодні це пов'язано з викликами пандемії коронавірусу, а також повномасштабної війни Росії проти України. Питанням стоїть те, що у Європи поки немає міцної, загальної та всеосяжної структури безпеки, а існуючі інститути трансформуються, шукаються нові. Хоча потреба в європейському порядку безпеки широко визнана, ймовірно, пройде чимало часу, перш ніж буде створена європейська система безпеки, яка буде перевірена та ефективна. Як вказувала Федеральна рада в своїй Доповіді про політику безпеки Швейцарії від 1 жовтня 1990 року та в "Білому документі" [49] від 27 січня 1992 року про ролі збройних сил ("Біла книга збройних сил 1995 р.") [108], очевидно, що Рада, з огляду на ситуацію в області політики безпеки в Європі, вирішила, що Швейцарія повинна зберігати свою зовнішню стратегію і стратегію політики безпеки постійного нейтралітету. Що стосується внутрішньої політики та імперативів політичної обачності, було б недоречним відмовлятися від інструменту збройного нейтралітету в цей час перехідного періоду і невизначеності, оскільки немає таких гарантій, здатних забезпечити безпеку, як збройні сили і нейтралітет [24].

Таким чином, осмислення категорії «нейтралітет» та похідних від нього полягає у детальному аналізі міжнародно-правової нормативно-правової бази, а також державних офіційних документів Швейцарії, що складає прочну основу

для розуміння концепції даного дослідження. Також можна зазначити, що чинники трансформації нейтральності прослідковуються під час аналізу двосторонніх відносин Швейцарії в євроатлантичному векторі її зовнішньої політики.

Теоретико-концептуальним засадам дослідження відповідають такі підходи та методи: діалектичний, системний проблемно-історичний, підходи; методи порівняльний, аналізу, синтезу, інтерпретації джерел тощо.

Діалектичний філософський підхід розглядає розвиток як процес протиріч, конфліктів та їх подолання. Застосування діалектичного підходу для вивчення трансформації нейтралітету Швейцарії може допомогти виявити внутрішні протиріччя, динаміку розвитку та взаємозв'язки між різними аспектами цієї проблеми.

Системний підхід спрямований на розгляд об'єкта як системи, складеної з взаємозалежних та взаємодіючих елементів. Застосування системного підходу до вивчення трансформації нейтралітету Швейцарії дозволяє розглядати цю проблему у комплексі, враховуючи різні аспекти та їх взаємозв'язки.

Проблемно-історичний підхід спрямований на вивчення конкретних проблем та питань шляхом аналізу їхнього розвитку в історичному контексті. Цей метод є ефективним для дослідження трансформації нейтралітету Швейцарії. У дослідженні розглянуто історичний контекст формування політики нейтралітету Швейцарії, визначені ключові історичні події, які мали вплив на розвиток зовнішньої політики країни, зокрема зміни в оборонній політиці, реакція на міжнародні конфлікти або еволюція громадської думки щодо нейтралітету.

За допомогою методу системного аналізу були вивчені основні напрямки розвитку співробітництва Швейцарії у євроатлантичному векторі. В роботі вивчена політика Швейцарії щодо ЄС, країн Америки та НАТО на основі

документів, двосторонніх угод та конституції Швейцарії, їх комплексного аналізу і співвіднесенні з історичними фактами. Під час дослідження також використовувався як традиційний аналіз документів (при вивченні офіційних документів швейцарського уряду, включаючи програми, білі книги, міждержавні договори, тексти промов та публічних виступів), так і елементи контент аналізу (при виявленні пріоритетних проблем дослідження зовнішньої політики Швейцарії з боку аналітичних центрів, заяв та промов державних лідерів тощо).

З метою виявлення спільних рис та відмінностей у застосуванні принципу нейтралітету було застосовано порівняльний метод. Шляхом зіставлення нейтралітету кожної з європейських нейтральних країн визначено особливості нейтралітету Швейцарії. Це дозволило простежити еволюцію та оцінити можливість збереження інституту нейтралітету в майбутньому, визначити сучасні трансформації принципу нейтралітету, зокрема від відмови до нього (Фінляндія, Швеція).

Світоглядними засадними принципами магістерського дослідження є принципи наукової достовірності, історизму, логічності, принцип методологічного плюралізму та критичного аналізу.

1.2. Джерела та методи дослідження

Аналіз теоретичної бази дослідження. Протягом багатьох століть Швейцарія зберігає вірність основоположному принципу ведення зовнішньої політики – принципу вічного нейтралітету. Швейцарія – одна з найбільш своєрідних держав у світовому співтоваристві та світовому політичному житті. Своєрідністю державної політики виступає чітке визначення і розуміння міжнародно-правового статусу країни, що дотримується постійного нейтралітету. Проте з часом в міжнародній системі виникають нові виклики для політики нейтральності Швейцарії, через що доктрина нейтралітету піддається певній трансформації. Визначити чинники цього процесу можна шляхом аналізу

зовнішньополітичної діяльності Швейцарської конфедерації на міжнародній арені на прикладі євроатлантичного вектору, який займає основну увагу Швейцарії, що характеризується здебільшого відносинами з Європейським Союзом та НАТО без безпосередньої участі в даній організації, а також змінам у зовнішній політиці країни після початку російсько-української війни.

Питання положення Швейцарської Конфедерації в світовій геополітиці, теперішні реалії відходу від традиційної стратегії нейтралітету та реакція на сучасні виклики проаналізовано у багатьох працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Історіографічну базу дослідження умовно можна поділити на **3 групи** за проблемним принципом.

Вивченню загальних питань швейцарського нейтралітету та зовнішньополітичній діяльності держави присвятили дослідження такі науковці, як Паншо В., Нольде Б, Уайли Н.Джон Ф., Еванс Р., Оппенгейм Л., Феррейра-Перейра Л. К., Капінус О., Нерліст К., Джон Ф., Росс. Л., Шерман Г., Ніл Г. Дж, Драєр Дж. Р. тощо. У роботах дослідників виявлені особливості швейцарського нейтралітету, а також розглянуті конкретні приклади реалізації принципу нейтралітету у зовнішній політиці країни.

Важливою для нашого дослідження є стаття Г. Шермана «Нейтралітет Швейцарії» [84], в якій автор приділив увагу вивченню швейцарського нейтралітету, що ґрунтується не тільки на принципах міжнародного права, а спирається безпосередньо на низку конкретних міжнародних та конституційних документів та глибоко взаємопов'язаний з історичним розвитком країни, із заснуванням та зростанням її уряду. Дане дослідження дає можливість з'ясувати сутність поняття нейтралітету, його важливість для швейцарської державності, і на основі цього досліджувати фактор політики нейтралітету у зовнішній політиці Швейцарії.

Уайли Н. в своїй статті «Швейцарія: Нейтральна відмінність? У

європейських нейтралах і невоюючих під час Другої світової війни» [110] проаналізував особливість швейцарського нейтралітету, його роль у будівництві міжнародного співтовариства, взявши за основу визначення Черчіля, який виділив чотири елементи, які, на його думку, надали швейцарському нейтралітету особливої якості: швейцарська демократія, її «озброєний нейтралітет», гуманітарна місія та ділова діяльність.

Ніл Г. Дж, Драєр Дж. Р. в роботі «Малі держави в міжнародній системі: у стані миру та війни» [66] запропонували концепцію, засновану на передумові, що малі держави відрізняються від великих та могутніх країн, адже їхня поведінка не може бути просто зменшеною версією поведінки більш великих держав. Цим автори аргументували унікальність Швейцарського нейтралітету, а також його реалізації у зовнішньополітичній стратегії країни задля набуття права голосу та впливу серед більш потужних держав.

Ще однією важливою статтею для нашого дослідження стала робота В.Паншо «Нейтралітет Швейцарії: короткий вступ» [71], в якій розкривається роль нейтралітету Швейцарії як важливої складової для збереження суверенітету та інструменту активної зовнішньої політики. Останніми роками гостро стоїть дискусія між дослідниками щодо актуальності та доречності ролі швейцарського нейтралітету, виходячи з мінливості ситуації на міжнародній арені, появи нових загроз національній безпеці та геополітичних конфліктів. Тому важливим для дослідження являється зауваження В. Паншо в ході аналізу, що швейцарський нейтралітет повільно адаптується до міжнародного контексту, враховуючи зміни на міжнародній арені, через що широко прийнята інтерпретація «швейцарського нейтралітету» та його ролі продовжує потребувати детального аналізу.

Питання мінливості швейцарського нейтралітету також вивчав вітчизняний дослідник Мельник Н. А. в роботі «Вплив процесу глобалізації на трансформацію позицій нейтральних країн наприкінці ХХ-на початку ХХІ століття». В ній автор

розглядає питання впливу глобалізаційних процесів на послідовну адаптацію нейтральних держав наприкінці ХХ та початку ХХІ ст., зокрема на швейцарському прикладі.

Виходячи з актуальності питання трансформації швейцарського нейтралітету, **друга група робіт** складається з досліджень реалізації зовнішньополітичної діяльності Швейцарії за євроатлантичним вектором, який являє собою пріоритет для державної зовнішньої політики, адже саме у цьому практичному вимірі можна простежити послідовну трансформацію нейтралітету Швейцарії. До цієї групи можна віднести дослідження таких науковців, як Нюнліст К., Лавенекс С., Феррейра-Перейра Л. К., Марджорі А. тощо.

Л. К. Феррейра-Перейра в дослідженні «Всередині огорожі, але поза межами стін: Військові країни, що не є союзниками, та архітектура безпеки Європи після холодної війни» [34] приділила основну увагу зовнішній політиці та безпеці, прийнятій нейтральними країнами після холодної війни. З погляду зовнішньої політики, аргумент полягає в тому, що держави, які не є союзниками у воєнному відношенні, змінили свою модель міжнародної участі. Характерним в цьому плані для Швейцарії є поглиблення відносин з Європейським Союзом та розширення спільних відносин у галузі безпеки та військової безпеки з НАТО. Така нова логіка включення не призвела до радикальної зміни політики безпеки, оскільки вона зводилася виключно до участі у структурах безпеки та військової сфери, не закликаючи до відмови від військового не-альянсу. Крім того, Швейцарія традиційно дотримується пасивної політики нейтралітету, що відрізняється низьким рівнем міжнародної участі та високою опорою на сильний військовий апарат для підвищення авторитету та респектабельності свого особливого статусу в очах міжнародної спільноти. Отже, основний напрямок аргументації обертається навколо метафори «всередині огорожі, але за межами стін», яка використовується для опису відмінної позиції нейтральних держав у

динаміці побудови європейської безпеки.

Незважаючи на регулярні твердження швейцарських державних чиновників і євроскептиків про те, що Швейцарія не є і не має наміру ставати членом Європейського Союзу, актуальним серед науковців є усталене розуміння того, що Швейцарія є прикладом «інтеграції без членства». Саме це питання ставиться в роботі С. Лавенекс «Гнучка інтеграція Швейцарії в ЄС: концептуальна основа» [57], де автор аналізує відносини Швейцарії з Євросоюзом і фактор інтеграції держави до європейської організації, що С. Лавенекс підтверджує ступенем економічних, суспільних і культурних зв'язків країни з її сусідами по ЄС і, звичайно, тим фактом, що Швейцарія будує свою державну політику, покладаючись на укладені двосторонні галузеві угоди з ЄС. Таким чином, відносини Швейцарії з Європейським союзом автор характеризує як реалізацію специфічної форми гнучкої інтеграції, яку сам швейцарський уряд називає формою «прагматичного двостороннього розвитку», за якого Швейцарія та ЄС співпрацюють у сферах взаємного інтересу, але в якому перший в основному зберігає свій політичний суверенітет.

Вивченням відносин Швейцарії з НАТО займався швейцарський дослідник Крістіан Нюнліст в своїй роботі «Швейцарія та НАТО: від відсутності стосунків до обережного партнерства» [68] У цьому дослідженні К. Нюнліст аналізує, як відносини Швейцарії з НАТО зазнавали суттєвих змін на кожному етапі. Під час холодної війни Швейцарія офіційно проводила політику збройного нейтралітету та суворого дистанціювання від західного військового альянсу, а вже в 1990-х роках держава представила нову стратегію «безпеки через співпрацю» та приєдналася до ініціативи НАТО «Партнерство заради миру» і в 1999 році надала військовий контингент у миротворчу місію під керівництвом НАТО у Косові. У двадцять першому столітті обережне партнерство Швейцарії із західним альянсом стало загальноприйнятою нормою, незважаючи на те, що повноправне

членство в НАТО залишається «політичним табу» для швейцарського уряду.

У дослідженні «Швейцарія та зміна політики партнерства НАТО» Крістіан Нюнліст [69] зробив акцент саме на фактор трансформації зовнішньої політики та політики безпеки Швейцарії, яка продовжує проводити власну політику дотепер та залишається особливим випадком у Європі з точки зору політики безпеки. Озираючись назад, рішення Федеральної ради взяти участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру» у 1996 році було, за думкою автора, найяскравішим знаком пробудження Швейцарії у зовнішній політиці та політиці безпеки. Більш ніж 20 років «мирного партнерства» поставили відносини Швейцарії з НАТО на міцну основу, в якій Швейцарія реалізує свої можливості, при цьому не приймаючи прямої участі у воєнному блоці.

Відносини Швейцарії з НАТО також досліджував А. Марджорі в роботі «Наслідки нейтралітету для безпеки: Швейцарія в рамках Партнерства заради миру» [76]. У цій статті представлено наслідки нейтралітету для політики безпеки для Швейцарії з точки зору міжнародного сприяння миру та врегулювання криз. Автор особливо зосереджується на участі країни в рамках програми НАТО Партнерства заради миру, враховуючи досягнення та виклики виняткового вибору Швейцарії у зовнішній політиці та політиці безпеки. А. Марджорі зауважує, що постійний нейтралітет і внутрішні чинники в Швейцарії мають величезний вплив на участь країни в євроатлантичному партнерстві та розбудові європейської безпеки.

Дійсно, питання розбудови європейської безпеки досить актуально в сьогоденних реаліях, саме тому **третьою групу робіт** складають дослідження щодо змін у зовнішньополітичній діяльності Швейцарії після початку російсько-української війни, до яких можна віднести дослідників Петріг А., Манжола В.А., Вдовенко В.М. тощо.

А. Петріг в роботі «Право-політичне позиціонування нейтралітету санкцій

Швейцарії проти Росії» [73] аналізується рішення Швейцарії впровадити санкції проти Російської Федерації після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Швейцарія пізно, але комплексно прийняла санкції, які ЄС запровадив у відповідь на агресію Росії проти України. Автор зазначає, що такий крок Швейцарії не такий різкий, щоб говорити про відмову від статусу нейтралітету, ал його можна вважати ініціацією загальної перебудови політики нейтралітету Швейцарії. Однак Швейцарія повністю підтримує санкції, спрямовані проти великої держави, які через свій масштаб і охоплення можуть мати величезні наслідки не лише для російської економіки, а й для світової економіки в цілому. Політика нейтралітету, зі свого боку, є інструментом, яким Швейцарія завжди користувалася гнучко, а іноді й опортуністично.

Епохальні події та масові порушення міжнародного права неодноразово призводили до зміни політики нейтралітету. А. Петріг зазначає, що санкції проти Росії можливо поклали початок такій загальній перегруповці, або можливо вони являють собою надзвичайну відповідь на надзвичайне порушення міжнародного права. Враховуючи, що 24 лютого 2022 року знаменує собою «поворотний момент», дебати про значення та зміст політики нейтралітету Швейцарії виправдані.

Практику нейтралітету розглядали також українські науковці В.А. Манжола та В.М. Вдовенко у своїй роботі «Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин» [61]. В своєму дослідженні автори зосередили увагу на аналізі поняття нейтралітету та його реалізації в міжнародній практиці, в тому числі й Швейцарії, задля того, щоб в ході вивчення розробити можливу та сприятливу модель нейтралітету для впровадження цього принципу у зовнішньополітичну діяльність України.

Особливою характеристикою цього дослідження є той фактор, що політика нейтралітету Швейцарії досліджується з акцентом саме на її трансформацію

виходячи з актуальних сучасних чинників, що робить її винятковою, так як даному аспекту реалізації швейцарської зовнішньополітичної діяльності присвячено досить мало наукових робіт. Саме тому дослідження ґрунтується здебільшого саме на широкій джерельній базі.

Аналіз джерельної бази. Джерельну базу з проблематики нейтралітету Швейцарії можна поділити на чотири групи згідно принципу походження, за змістовним навантаженням, а також згідно мети та завданням дослідження.

Перша група джерел з досліджуваної проблеми представлена здебільшого державними та міжнародними законодавчими документами та нормативно-правовими актами з питань нейтралітету та зовнішньополітичної діяльності.

Нейтралітет Швейцарії був офіційно визнаний іншими європейськими країнами на Віденському конгресі 1815 р. та закріплений у Федеральній Конституції Швейцарії [41] статтями 173 і 185 як «постійний і озброєний», а «Федеральні збори та Федеральна рада повинні вжити необхідних заходів для збереження зовнішньої безпеки, незалежності та нейтралітету Швейцарії». На державному рівні зовнішня політика Швейцарії, згідно з конституцією цієї країни, будується з урахуванням міжнародно-правового статусу постійного нейтралітету. Під постійним нейтралітетом розуміється міжнародно-правовий статус держави, відповідно до якого вона зобов'язана не брати участь у збройних конфліктах, що можуть виникнути між державами, як і не входити у військові союзи і блоки, не надавати свою територію для іноземних військ і військових баз.

Ще одним важливим державним документом є Біла Книга про нейтралітет [108], яка була розроблена як відповідь швейцарської Федеральної ради щодо статусу нейтралітету. Федеральна рада вважає важливим реалізовувати політику нейтралітету Швейцарії виходячи з міжнародного клімату, при цьому не допускаючи опортунізму. Таким чином, у Білій книзі викладено бачення майбутнього політики нейтралітету Швейцарії. По-перше, в ній роз'яснено

простір для маневру, що надається обороноздатністю Швейцарії. Нейтральна країна повинна зберігати повну політичну та військову незалежність, але й залишає за собою право приймати рішення про ті заходи, які вона визнає необхідними. Також у Білій книзі обговорюється контекст, у якому країна може визначити свою позицію щодо багатосторонніх санкцій, зокрема, запроваджених Організацією Об'єднаних Націй. У документі зазначається, що участь у колективних санкціях, запроваджених міжнародною спільнотою проти країни, яка порушила мир або порушила міжнародне право, сумісна з непримиренністю. Цікавим являється той факт, що в документі оцінюється можливість адаптації політики нейтралітету до міжнародного контексту, в тому числі й можливість нейтральної Швейцарії щодо можливого вступу до Європейського Союзу. У ньому йдеться про те, що нейтралітет був би сумісний із вступом до Союзу, але вказується, що це питання має бути переглянуте у світлі майбутньої еволюції ЄС.

До державної нормативно-правової бази також можна віднести Доповідь про нейтралітет від 29 листопада 1993 року [88], яка була розроблена задля розробки концепції зовнішньої політики Швейцарії як відповідь на закінчення Холодної війни. У доповіді встановлюються цілі зовнішньої політики Швейцарії, намічено курс зовнішньої політики, але він може замінити більш докладне пояснення окремих напрямів політики. Докладно розглядаються 5 цілей зовнішньої політики: -збереження та зміцнення безпеки та миру, сприяння правам людини, демократії та верховенству закону, сприяння добробуту, зменшення соціальних протиріч, захист природних основ життя. Таким чином, існує широкий спектр заходів, які згадуються в документі як засоби, такі як приєднання до міжнародних організацій та різноманітна діяльність, яку Швейцарія розвиває в рамках участі. Засобами зовнішньої політики є, зокрема, зовнішньоекономічна та інтеграційна політика. Однак різні засоби не представлені докладно у цьому звіті, а лише як часткові аспекти загальної зовнішньополітичної стратегії та концепції.

Правовий статус Швейцарії як нейтральної держави на міжнародному рівні регулюється як внутрішніми правовими нормативами, так і низкою міжнародних договорів, зокрема V Гаазькою Конвенцією про повагу прав і обов'язків нейтральних держав і осіб у випадку сухопутної війни [33] і XIII Гаазької Конвенції про права та обов'язки Нейтральних держав у Військово-морському конфлікті [34], які були прийняті 18 жовтня 1907 року з метою ясніше визначити права та обов'язки нейтральних держав у разі сухопутної війни та врегулювати становище воюючих сторін, що сховалися на нейтральній території тощо. Таким чином, закон нейтралітету, кодифікований в Гаазьких конвенціях від 18 жовтня 1907 року і є частиною міжнародного права, визначає права і обов'язки нейтральної держави. Найважливіше з цих прав - недоторканність території нейтральної держави. Основні зобов'язання полягають в утриманні від війни, забезпеченні свого захисту, забезпеченні рівного ставлення з воюючими державами щодо вивезення військового майна, неможливості надавати наймані війська в воюючі держави, та неможливості використання своєї території воюючими державами.

Щодо нормативно-правової бази реалізації зовнішньополітичної діяльності Швейцарії, то по щоб краще розуміти їх змістову основу, треба зазначити мету політики Швейцарії в ЄС як такової - створення найкращої можливої бази для взаємовідносин.

Угода між Європейським Співтовариством і Швейцарською Конфедерацією про взаємне визнання щодо оцінки відповідності, Угода між Європейським Співтовариством і Швейцарською Конфедерацією про певні аспекти державних закупівель, Інституційна угода, Презентація «Двосторонні угоди Швейцарія-ЄС» [74], Угода між Європейське співтовариство та Швейцарська Конфедерація про повітряний транспорт [17], Угода між Європейським співтовариством та Швейцарською Конфедерацією про торгівлю сільськогосподарською

продукцією [18], Угода між Європейським економічним співтовариством та Швейцарською Конфедерацією [19], Угода про науково-технологічне співробітництво між Європейським співтовариством та Європейським Співтовариством з атомної енергії, з одного боку, та Швейцарська Конфедерація, з іншого боку [20], і з НАТО: Запрошення до Партнерства заради миру, Презентаційний документ Швейцарії для Партнерства заради миру, звіт «Швейцарський прихильник миру» [40] тощо.

Базовими угодами між Швейцарією та ЄС, на яких ґрунтується основа їхніх відносин, є два контрактних пакети двосторонніх угод I (1999 рік) і II (2004 рік). Цими угодами підлягають широкий доступ до ринків і формування основ для тісної співпраці в таких областях, як дослідження, безпека, навколишнє середовище та культурні питання.

Перший пакет угод вступили в силу у 2002 р. [17, с.72], і утворював домовленості про лібералізацію традиційних ринків. У пакет увійшли такі угоди:

- Договір про державні ринках;
- Договір про наукове співробітництво;
- Договір про цивільну авіацію;
- Договір про наземному транспорті;
- Договір про свободу пересування робочої сили;
- Взаємне визнання сертифікатів якості;
- Обмін сільськогосподарською продукцією.

Всі сім угод укладено на міжурядовому рівні, за їх виконання і дотримання відповідають спільні комітети, в рамках яких сторони узгоджують свої рішення. Угоди сформульовані таким чином, що в залежності від сектора рівень економічної інтеграції Швейцарії з ЄС вище, еквівалентний або нижче рівні інтеграції в рамках Європейської економічної зони. В результаті цих угод Швейцарія інтегрувалася з ЄС сильніше, ніж деякі країни, які не є членами даної

організації.

Щодо відносин Швейцарії з НАТО, основним являється Презентаційний документ, представлений НАТО задля можливості Швейцарії приймати участь в програмі «Партнерства заради миру» Північноатлантичного Альянсу. Документ містить цілі, що лежать в основі участі Швейцарії, яка підтвердила свої загальновизнані цінності, на яких базується Партнерство: стабільність і безпека в Європі, захист основних прав і прав людини і демократія. В результаті констатується, що участь Швейцарії повністю відповідає цілям Швейцарської зовнішньої політики і політики безпеки і відповідає місії збройних сил зі сприяння миру, цивільних справ, запобігання воєн і оборони. Принципи підкреслюють важливість швейцарського нейтралітету в зв'язку з традиційною швейцарською політикою минулого і сьогодення. Рішення Швейцарії брати участь в «Партнерстві заради миру» засновано на бажанні розширити свою співпрацю з метою сприяння безпеці та миру з державами-партнерами відповідно до принципів і в дусі її традиційної політики добрих послуг і доповнення до її участі. Це рішення засноване на визнанні того, що така участь в програмі «Партнерство заради миру» беззастережно сумісно зі швейцарським нейтралітетом.

Ключова риса швейцарської моделі полягає в секторальній природі договірних відносин. З огляду на свої тісні і широкі зв'язки з Європейським союзом та НАТО. Швейцарія прийняла двосторонній підхід, заснований на ряді погоджених угод в чітко визначених областях. Цей прагматичний покроковий підхід дозволив розробити індивідуальні, договірні рішення для широкого кола економічних і політичних питань. Двосторонній підхід дозволяє Швейцарії проводити політику, засновану на відкритості і тісній співпраці. Одна з бенефітів двостороннього секторального підходу полягає в тому, що це скоріше «статична» модель, що дає велику автономність швейцарським органам влади у визначенні

меж і глибини співпраці та інтеграції. Але, з іншого боку, відносини між Швейцарією та ЄС досить динамічні: жодна інша країна не має таких значних оновлень у відносинах з ЄС, як Швейцарія. Нові угоди укладаються, а існуючі приводяться у відповідність і поновлюються.

Другою важливою базою для дослідження актуального стану зовнішньополітичної діяльності є засоби масової інформації, які складають великий інформаційний пласт задля аналізу актуального стану проблеми дослідження, перш за все це інтернет-портали, теле- та радіопроекти тощо.

Перш за все, велику значимість складає сайт Федеральної ради Швейцарії, яка надає можливість вивчити актуальні відомості державного уряду Швейцарії. Щодо нормативно-правової бази, на порталі доступні дані реалізації зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності: Стратегія міжнародного співробітництва Швейцарії на 2021-24 роки, Стратегія зовнішньої політики 2020-2023, Стратегія цифрової зовнішньої політики на 2021–2024 роки, Рамкова програма 2021–2024 роки; пресрелізи та звіти уряду: дискусії про нейтралітет [44], пресреліз щодо зустрічі президента Кассіса з президентом В.Зеленським щодо питання відновлення України [76] тощо.

інформаційні бюлетені: Бієрі М. «Косово між застоєм і потрясінням. Аналіз CSS для політики безпеки», підсумковий документ Конференції з відновлення України URC2022 «Декларація Лугано», а також бюлетень про політику безпеки Швейцарії Г. Ларсен "Швейцарія і НАТО: нове зближення» [70] надає Стосунки між НАТО і Швейцарією історично вагалися між зближенням і розбіжністю, стверджує Хенрік Ларсен у своєму матеріалі для Бюлетеня 2019. Швейцарія докладала зусиль для просування норм у рамках « » до кінця 2000-х рр.. НАТО, зважаючи на місію в Афганістані, підводні човни.

Відносини між НАТО та Швейцарією завжди вагалися між зближенням та відчуженням, стверджує Хенрік Ларсен у своєму матеріалі для Бюлетеня 2019

року [50]. До кінця 2000-х років Швейцарія прагнула просувати норми через «Партнерство заради миру». Інтереси НАТО Показати більше проводилося під час місії в Афганістані для партнерів, які мають оперативні переваги, а з 2014 року – для колективної оборони. На думку Ларсена, виклики цифрової доби відкривають перспективу відновлення зближення інтересів Швейцарії та НАТО. Берну слід скористатися можливістю, щоб направити партнерство з НАТО (назад) до норм міжнародного права, які лежать в основі зовнішньої політики Швейцарії.

Важливим для дослідження є збірник незалежних дослідних проектів Д.А. Коена «Розвиток нейтралітету Швейцарії: зовнішня політика, ідентичність і мінливий світ» [31], в якій розглядається рішення Швейцарії ввести санкції проти Російської Федерації з різних аспектів: економічних, політичних змін та соціальних факторів. Російське вторгнення в Україну, безсумнівно, було монументальним моментом, яка змусила швейцарську політичну структуру зосередитись на питанні про те, чи зміна глобальних норм зрушила Швейцарію до більш західної позиції, і чи ці зміни поставили під сумнів нейтральну позицію держави, адже хоч війна в Україні може бути не такою масштабною, як Друга світова, вона, можливо, була більш шокуючою подією в тому сенсі, що вона порушила уявлення про норми, що виштовхнуло Швейцарію з нейтралітету. Тому, оскільки Швейцарія вже інтегрувалася у світ (прямо шляхом приєднання до таких організацій, як ООН, або опосередковано шляхом посилення економічної інтеграції з ЄС), вона також прийняла його норми, що зрештою призвело до зміни її політики.

Таким чином, обсяг та зміст використаної джерельної бази дозволяє повною мірою реалізувати поставлені мету та дослідницькі завдання. Масив джерел, щодо зовнішньополітичної діяльності Швейцарії напряду пов'язаний з роллю нейтралітету – найбільш ґрунтовно забезпечені інформацією питання, які

складають основу дослідження.

Висновок до розділу 1.

Визначення таких теоретичних понять як «нейтралітет», «політика нейтралітету», «закон нейтралітету», «постійний нейтралітет», «принцип «утримання»» є важливою концептуальною складовою дослідження швейцарської зовнішньої політики.

Аналіз ступеня вивченості проблеми дає підстави стверджувати, що історіографія дослідження досить обширна і представлена загальними та спеціальними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних авторів. Разом з тим, геополітичні, світсистемні, безпекові зміни, обумовлені російсько-українською війною, виводять на порядок денний нові дослідницькі питання, які тільки-но стають предметами спеціальних досліджень, що і обумовлює наукову новизну магістерського дослідження.

Специфіка джерельної бази обумовила вибір методологічного інструментарію дослідження проблеми. Комплексна методологія дослідження надає бачення цілісної картини ролі нейтралітету у зовнішньополітичній діяльності Швейцарії, а також проаналізувати вплив актуальних чинників на його трансформацію, що в повною мірою розкриває мету та дослідницькі завдання дисертації.

РОЗДІЛ II

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ

2.1. Зовнішньополітичні відносини Швейцарії з Європейським Союзом

З самого початку заснування Європейський союз став найважливішим партнером Швейцарії - не тільки через географічну і культурну близькість, а й з-за політичного та економічної ваги ЄС. Поточні дискусії і переговори на сучасному етапі спрямовані на активізацію та зміцнення співробітництва між Швейцарією і Європейським союзом в областях, що представляють взаємний інтерес. Політика поетапного розвитку відносин Швейцарії з ЄС шляхом підписання двосторонніх угод в пріоритетних галузях співробітництва є унікальним досвідом формування єдиного правового і економічного простору з країнами Європи на основі зваженого вибіркового підходу.

Розташована в самому центрі європейського континенту, Швейцарія підтримує інтенсивний політичний, економічний та культурний обмін із Європейським Союзом та його державами-членами. З огляду на тісні відносини, які Швейцарія підтримує зі своїми європейськими сусідами, для неї дуже важливо проводити узгоджену та цілеспрямовану політику інтересів щодо ЄС, та при цьому мати можливість відстоювати власні державні інтереси. Швейцарія робить це на двосторонній основі: конкретні форми співробітництва регулюються двосторонніми галузевими угодами у чітко визначених галузях.

Мета політики Швейцарії в ЄС - створити найкращу можливу основу для відносин із Союзом. Саме з огляду на це Швейцарія та Європейський Союз безперервно розвивають і консолідують свою мережу двосторонніх угод протягом десятиліть. Всього на різних етапах було укладено близько 20 основних угод плюс велика кількість вторинних угод. Цей двосторонній підхід був регулярно схвалений на державних референдумах. Швейцарський уряд часто

підкреслює наскільки важливим є двосторонній підхід для соціально-економічної сфери, який дозволяє Швейцарії розвивати економічну складову відносин шляхом доступу до ринку ЄС, при цьому зберігаючи свою незалежність і нейтральність.

Мережа угод безперервно розвивалася після укладання угоди про вільну торгівлю 1972 року, особливо під час двох пакетів двосторонніх угод I (1999) та II (2004). Ці угоди створюють широкий взаємний доступ до ринків і формують основу для тісної співпраці у таких політичних сферах, як дослідження, безпека, притулок, навколишнє середовище та культура. У 2009 році між ЄС та Швейцарією було підписано угоду про сприяння та безпеки на митниці, що розширює деякі аспекти безпеки в порівнянні з угодою про перевезення товарів, підписаному учасниками в 1990 році.

Так двосторонній підхід дозволяє Швейцарії проводити політику відкритості та співпраці зі своїми європейськими сусідами. Для Швейцарії вкрай важливо мати цілеспрямовану і узгоджену політику захисту своїх інтересів щодо Європейського союзу, тому Швейцарія підтримує свої відносини на основі двосторонніх галузевих угод, що дозволяє їй також поглиблювати відносини в тих сферах, що мають більше значення для держави, і в той же витримувати дистанцію стосовно неактуальних для Швейцарії питань.

Між ЄС та Швейцарією не існує значних конфліктів і суперечок за угодами, виконання яких здійснюється без особливих проблем. Угоди між ЄС та Швейцарією в значній мірі розрізняються між собою. Деякі угоди мають форму традиційних угод про співпрацю, в той час як інші, такі як угоди про Шенгенську зону або по повітряному транспорту, допускають часткову інтеграцію Швейцарії з ЄС.

Швейцарія прагне забезпечити регульовані відносини з ЄС на основі можливостей для розвитку. Вона також прагне підтримувати тісні зв'язки з

державами-членами ЄС та ЄАВТ. Швейцарія зміцнює свої мережі і вирішує конкретні проблеми, враховуючи поточні зміни у владі. Швейцарія спирається на свою прихильність до миру і безпеки, надаючи значний імпульс життєздатного і справедливого геополітичного простору, адже Швейцарія приймає активну участь у відповіді актуальним глобальним викликам [31].

За допомогою свого вкладу в розширення Швейцарія, не являючись членом Євросоюзу, допомагає зменшити економічну і соціальну нерівність в Європейському союзі з 2007 року. Держави-партнери вкладу в розширення - це 13 країн, які приєдналися до ЄС з 2004 року. Розрив у розвитку країн ЄС залишається відносно великим, і Швейцарія надає свій внесок в безпеку, стабільність і процвітання Європи.

У той же час Швейцарія створює важливу основу для міцних економічних і політичних відносин з ЄС. Федеральна рада прагне використовувати досвід Швейцарії для скорочення економічних і соціальних відмінностей і кращого управління міграцією в окремих державах-членах ЄС. З 2017 році Федеральна рада визначила пріоритети вкладу Швейцарії: вища освіта відповідного навчання та міграція. Деякі ключові питання, що стосуються більш широких відносин між Швейцарією та ЄС, залишалися невирішеними, включаючи підсумки переговорів з інституційною угодою і відновлене визнання еквівалентності швейцарської фондової біржі, що Федеральна рада вважає за необхідне. Федеральний рада виділила 1 млрд швейцарських франків для зміцнення згуртованості в країнах ЄС, зокрема в пріоритетній галузі професійної освіти і навчання. Фінансування також може бути інвестовано в інші області, такі як дослідження та інновації, системи соціального забезпечення та охорони здоров'я, громадську безпеку, громадську участь і прозорість, захист навколишнього середовища та клімату, відповідно до пріоритетів, встановлених ЄС і Швейцарією. 200 мільйонів швейцарських франків використані для заходів, пов'язаних з міграцією, в тому

числі в країнах ЄС і за її межами, які особливо схильні до міграційних переміщень [25].

Швейцарія має тісні відносини з Європейським союзом на політичному, економічному і культурному рівнях. Різні двосторонні договори і динамічна політика сприяють інтенсивному політичному партнерству та економічній інтеграції на благо Європейського Союзу і Швейцарії - економічного і фінансового центру. Економічні зв'язки Швейцарії і Європи дуже тісні, так що 54% швейцарського експорту і 72% швейцарського імпорту припадає на ЄС. Це говорить про те, що ЄС є безперечним лідером серед торгових партнерів Швейцарії. Між Швейцарією і ЄС ведеться вільна торгівля у всіх областях, за винятком сільськогосподарських і харчових продуктів. Товари з держав ЄС вільно та без обмежень і митних бар'єрів звертаються на ринку.

У 2020-2021 роках європейська політика Швейцарії здійснювалась в контексті пандемії коронавірусу. Загалом співпраця з ЄС та країнами-членами ЄС, а також широка інтеграція Швейцарії в кризову систему ЄС зробили значний внесок у подоланні кризи Covid-19 у Швейцарії. Досвід Швейцарії також підтвердив важливість двосторонніх угод та інституційно безпечного доступу на внутрішній ринок. В інтересах далекоглядного захисту інтересів Швейцарія продовжувала розробку заходів щодо пом'якшення будь-яких негативних наслідків пандемії у рамках планування на випадок непередбачених обставин та їх реалізацію за необхідності.

Відносини між Швейцарією та ЄС характеризуються спільним тісним співробітництвом у боротьбі з наслідками пандемії Covid-19 після первісних перешкод у транскордонній доставці захисних матеріалів. Швидке включення Швейцарії до антикризового реагування ЄС та тісна координація антикризових заходів з ЄС та країнами-членами ЄС були важливими факторами в управлінні кризами для Швейцарії. На європейському рівні внутрішній ринок ЄС, що

функціонує, або, з точки зору Швейцарії, безпечний доступ до ринків ЄС виявилися центральними елементами антикризового управління. Єдиний ринок, що стимулюється мільярдами економічної допомоги ЄС, як двигун економічного відновлення має центральне значення для подолання довгострокових соціально-економічних наслідків пандемії. Важливість двосторонніх договірних відносин між Швейцарією та ЄС була підтверджена під час кризового тесту коронавірусу. Угода про вільне пересування людей дозволила забезпечити наявність необхідних медичних працівників у Швейцарії. У контексті пандемії та з урахуванням центральної важливості єдиного ринку ЄС європейська політична мета Федеральної ради залишається незмінною: шляхом укладання інституційної угоди (InstA) країна хоче зміцнити доступ до єдиного ринку ЄС і, отже, двосторонній шлях у цілому та забезпечення його стійкості означає можливість його подальшого розвитку за рахунок укладання нових угод про доступ на ринок або розширення існуючих угод про доступ на ринок. Відповідно, Федеральна рада продовжувала свою роботу з кантонами та соціальними партнерами з метою розробки всеосяжних рішень внутрішньої політики з питань, які ще належить прояснити, зокрема щодо захисту заробітної плати, державної допомоги та громадян Союзу [16].

27 вересня 2020 року швейцарські виборці відхилили ініціативу про обмеження, набравши 61,7% голосів. Населення Швейцарії ще раз висловилося за регульовані договорами та стабільні двосторонні відносини з ЄС. 11 листопада 2020 року Федеральна рада затвердила свою позицію щодо необхідних роз'яснень в InstA, а потім зв'язалася з ЄС. Зі свого боку, ЄС продовжував укладати різні нові угоди в залежність від вирішення інституційних питань. Особливе значення мають угоди в галузі електрики та безпеки харчових продуктів та здоров'я населення, що є важливим для Швейцарії, оскільки воно надасть Швейцарії гарантований за контрактом доступ, серед іншого, до систем раннього

попередження ЄС у секторі охорони здоров'я та до Європейського центру профілактики та контролю захворювань. Без угоди в галузі охорони здоров'я Швейцарія могла б брати участь лише в обмеженій мірі і тимчасово в цих органах, які виявилися важливими інструментами європейської співпраці під час кризи коронавірусу. Крім того, без будь-якого прогресу підписання InstA, ЄС все ще не був готовий оновити деякі існуючі угоди про доступ на ринок і поширити їх на нові області. Парафування узгодженої угоди про участь Швейцарії в Агентстві європейської глобальної навігаційної супутникової системи (GSA) також було заблоковано ЄС. Є також сумніви щодо участі Швейцарії у новій рамковій програмі ЄС із досліджень та інновацій «Horizon Europe». Нарешті, через недостатню кількість кроків в InstA, ЄС не повернувся до свого рішення більше не визнавати еквівалентності регулювання швейцарської фондової біржі з 30 червня 2019 року [65].

Упродовж останніх 8 років актуальним проблемним питанням у відносинах Швейцарії та Євросоюзу залишалося затвердження Рамкової Угоди. Хоча Швейцарія і не входить до Євросоюзу, але вона все одно вбудована в європейський економічний простір через пакети «двосторонніх договорів». Тому Євросоюз хотів би, щоб у майбутньому співробітництво Берна та Брюсселя будувалося з опорою на якийсь документ загального характеру, який би встановлював фундаментальні базові засади співпраці. Євросоюз наполягав на негайному підписанні, але швейцарський уряд розумів, що у тому вигляді, в якому цей документ існує, він не знайде підтримки всередині країни. Тому було проведено громадські консультації, внаслідок яких у тексті угоди було виявлено 3 спірні з погляду Берна пункти, за якими були потрібні уточнення від ЄС, а саме: захист ринку праці та заробітної плати Швейцарії від напливу дешевої робочої сили з країн ЄС, державні субсидії системоутворюючим підприємствам та галузям економіки, та питання правового статусу "громадянина Євросоюзу".

Однак у травні 2021 року Уряд Швейцарії оголосив, що Рамкова угода більше не є предметом актуальних консультацій між ЄС та Швейцарією. На думку Федеральної ради переговори з ЄС не сприяли необхідним результатам, тому 26 травня 2021 року було ухвалено рішення перервати переговори [66].

У 2021 році Швейцарія виступала за відкриті ринки та збереження ліберального світового економічного порядку, у тому числі як країна-господарка «Великої двадцятки». Вона продовжує приділяти першорядну увагу меті впорядкованих відносин із ЄС. Тенденція до регіоналізації і той факт, що ЄС сьогодні є найважливішим економічним партнером Швейцарії, припускають, що ці відносини залишатимуться центральними для процвітання Швейцарії в майбутньому. Швейцарія продовжує ставити за мету безпечний доступ до єдиного ринку, тому європейська політична мета Федеральної ради, а саме укласти інституційну угоду з ЄС для подальшого зміцнення двостороннього підходу, залишається актуальною [11].

Аналізуючи нормативно-правову базу двосторонніх відносин Швейцарії та Євросоюзу можна прийти до висновку, що серцевиною швейцарської "особливості" у них як і раніше залишається традиція нейтралітету і прагнення уникати наднаціональних форм інтеграції як небажаних обмежувачів суверенітету. При цьому в Берні добре розуміють, що в умовах посилення тенденцій до інтеграції в Європі і специфічного географічного положення країни самоізоляція загрожує для них негативними наслідками, які відіб'ються насамперед на розвитку економіки. Швейцарія змушена постійно відслідковувати прийняті в ЄС закони для того, щоб захищати власні інтереси. На сьогоднішній день процес внесення необхідних коригувань, що вимагає чимало часу для вироблення та узгодження компромісів, здійснюється через змішані комісії ЄС-Швейцарія, яким стає все важче встигати за зростанням темпами і обсягом прийняття правових норм ЄС.

Сорокарічний досвід співпраці між ЄС і Швейцарією має як очевидні переваги, так і обмеження. Європейський Союз демонструє, що існують базові принципи його функціонування, які, при бажанні співпрацювати з ним, порушувати не представляється можливим. Одним з таких принципів є свобода пересування. Спроби Швейцарії обмежити приплив робочої сили з країн ЄС натрапили на жорстке протидію з боку ЄС. Крім того, посилаючись на необхідність підтримувати гомогенність Єдиного внутрішнього ринку, ЄС пропонує Швейцарії удосконалити механізм внесення своєчасних змін в національне право. З цією метою були розпочаті непрості переговори з інституційних питань. Таким чином, намагаючись зберегти свою національну ідентичність, Швейцарський уряд в даний час змушене шукати новий формат взаємодії з ЄС, беручи до уваги волевиявлення власного населення [14].

Виходячи з вищезазначеного, відносини Швейцарії з ЄС являються одним з важелей впливу на будівництво зовнішньополітичної стратегії Швейцарії, яка у двосторонніх відносинах намагається мати свої привілеї, зберігаючи політичну незалежність, і тим же часом породжуючи проблемні питання щодо подальшої інтеграції, через що Швейцарія вимушена переглядати своє бачення зовнішньої політики і адаптувати її до актуальних потреб, і відповідно таким чином використовуючи політику «гнучкого нейтралітету».

2.2. Атлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії

Зовнішньополітична стратегія Швейцарії є абсолютно неповторною і відрізняється від усіх країн світу - вона ґрунтується на власних внутрішніх принципах, а не на зовнішньополітичних прагненнях. Важливе значення на ведення зовнішньої політики надає населення Швейцарії, в руках якого зосереджено механізм прямої демократії. Бажання посилити американський вектор пояснюється не тільки економічними інтересами Швейцарії, але і бажанням більш впевнено почувати себе в діалозі з Євросоюзом.

Швейцарія - демократична країна, прихильна до фундаментальних ідеалів, з якими також ототожнюються Сполучені Штати. Країна відіграє важливу роль у підтримці поширення демократичних інституцій та цінностей у всьому світі, а також у наданні гуманітарної допомоги та допомоги в економічному розвитку. Взаємовідносини двох держав ґрунтуються на основі фактору швейцарського нейтралітету. США та Швейцарія підписали низку угод, що створюють механізми, які поглиблюють співпрацю та покращують відносини, зокрема Розширені рамки політичного співробітництва, Форум співробітництва у галузі торгівлі та інвестицій, Меморандум про взаєморозуміння з питань учнівства та розвитку робочої сили, а також переглянутий оперативний порядок роботи про співпрацю правоохоронних органів у боротьбі з тероризмом. Ще одним засобом двостороннього співробітництва є Спільна економічна комісія США та Швейцарії, яка, серед іншого, займається боротьбою з корупцією, тероризмом, співпрацею у сфері регулювання та правами інтелектуальної власності.

США залишається найважливішим партнером Швейцарії за межами Європи. На Всесвітньому економічному форумі у 2020 році федеральний президент С. Соммаруга та президент США Д. Трамп обговорювали двосторонні відносини, захист клімату та добрі послуги Швейцарії. Також у червні та вересні 2021 року Швейцарія надала посередництво у двох зустрічах президента Д.Байдена та В.Путіна, в результаті яких обговорювалися питання повернення відкликаних послів у країнах один одного, а також було досягнуто домовленостей щодо роботи над оновленням ядерного пакту тощо. Також восени того ж року у Цюріху відбулися американсько-китайські консультації, де Швейцарія знову виступила посередником [21].

Актуальним питанням двосторонніх відносин є діалог про стратегічне партнерство між США та Швейцарією, що підкреслює прихильність держав до зміцнення двосторонніх зв'язків та поглиблення давньої співпраці з

найважливіших глобальних питань, включаючи торгівлю та інвестиції, цифровізацію та кібербезпеку, демократію та права людини, а також екологію та кліматичну кризу.

Швейцарська та міжнародна політика безпеки стали актуальними питаннями у зовнішньополітичній діяльності країни. У політиці безпеки Швейцарія наголошує на співпраці з міжнародними організаціями, саме тому важливу роль у атлантичному векторі зовнішньої політики Швейцарії грає НАТО. Швейцарія співпрацює в рамках Партнерства заради миру (ПЗМ) та Ради євроатлантичного партнерства. Таким чином, вона може внести свої стурбованості щодо зовнішньої політики і безпеки [80].

В рамках Програми індивідуального партнерства (ПП) Берн активно розробляє ініціативи в пріоритетних областях своєї зовнішньої політики і політики безпеки. ПЗМ дозволяє Швейцарії піднімати важливі питання зовнішньої політики і безпеки, наприклад: поширення міжнародного гуманітарного права, реформа сектора безпеки, демократичний контроль над збройними силами, довгострокове співробітництво в сферах загроз безпеки, протидія тероризму, співпраця в галузі цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій.

Швейцарський уряд розглядає участь в ПЗМ як важливий внесок Швейцарії в порядок європейської безпеки. Участь Швейцарії зосереджено на демократичному контролі над збройними силами, навчанні в області гуманітарного права і аспектах політики безпеки, навчанні військових спостерігачів, наданні медичних послуг, пошуково-рятувальних операціях, а також підтримці вільного потоку інформації.

Основою для участі Швейцарії в ПЗМ є Презентаційний документ, представлений в НАТО. З одного боку, він містить цілі, що лежать в основі участі Швейцарії. З іншого боку, Швейцарія підтверджує, що підтримує

загально визнані цінності, на яких базується Партнерство: стабільність і безпека в Європі, захист основних прав і прав людини і демократія. В результаті констатується, що участь Швейцарії повністю відповідає цілям Швейцарської зовнішньої політики і політики безпеки і відповідає місії збройних сил зі сприяння миру, цивільних справ, запобігання воєн і оборони.

Принципи підкреслюють важливість швейцарського нейтралітету в зв'язку з традиційною швейцарською політикою минулого і сьогодення. Швейцарія прихильна постійному збройному нейтралітету, та не має наміру відмовлятися від свого нейтралітету і ставати членом Організації Північноатлантичного договору. Рішення Швейцарії брати участь в Партнерстві заради миру засновано на бажанні розширити свою співпрацю з метою сприяння безпеці та миру з державами-партнерами відповідно до принципів і в дусі її традиційної політики добрих послуг і доповнення до її участі. Це рішення засноване на визнанні того, що така участь в програмі Партнерства заради миру беззастережно сумісно зі швейцарським нейтралітетом [59].

Рішення про участь Швейцарії в військових навчаннях приймається щорічно, відповідно до потреб швейцарських збройних сил. В рамках співпраці Швейцарія виконувала ряд функцій: демократичний контроль над збройними силами, цивільно-військове співробітництво; навчання міжнародного гуманітарного права, його поширення та зміцнення, зокрема, шляхом сприяння дотриманню цих зобов'язань; навчання політиці безпеки для офіцерів, дипломатів і державних службовців з міністерств закордонних справ та оборони; створення кластерів експертних знань в окремих областях, що мають відношення до політики безпеки; призначення військових спостерігачів, тощо. Крім того, Федеральна рада хотіла зосередити свою діяльність на навчальних курсах, семінарах, конференціях та обмін інформацією в цих областях. Федеральна рада зробила один виняток: країна зацікавлена в відправку спостерігачів на деякі

заходи, в яких вона може прийняти рішення не брати участь. Участь в партнерських заходах також дозволяє краще зрозуміти роботу міжнародного персоналу [77].

Інтереси Швейцарії зосереджені на військовому вимірі допомоги при стихійних лихах, медичних послугах, пошуку і рятуванні, виключає активну участь військових частин в навчаннях з ударом колективної оборони. Всі види діяльності, в яких бере участь Швейцарія, повинні бути сумісні з її нейтралітетом. Вивчення швейцарської зовнішньополітичної програми показує, що вона відповідає традиціям швейцарської політичної історії. У січні 1995 року в рамках ПЗМ був введений процес планування і аналізу (ППР) з метою підвищення оперативної сумісності та підвищення прозорості між союзниками і партнерами. Таким чином, з 1996 року Швейцарія бере участь в програмі Партнерство заради миру.

Швейцарія активно підтримує проекти РСБ в Східній і Південно-Східній Європі, на Південному Кавказі і в Центральній Азії. Це досягається відповідно до Плану дій партнерства зі створення оборонних інститутів з метою допомогти цим країнам досягти демократичного контролю над своїми збройними силами. Швейцарія доповнює цю допомогу фінансуванням різних цільових фондів, у тому числі призначених для боротьби з корупцією в оборонному секторі, скорочення запасів зброї і боєприпасів та ліквідації боєприпасів. Крім цих внесків, швейцарські департаменти організовують різні семінари по темі міжнародного гуманітарного права.

Завдяки участі в ПЗМ Швейцарія отримала статус спостерігача в Раді Північноатлантичного співробітництва (РПАС), який в кінці травня 1997 року замінений РЕАП. Рада євроатлантичного партнерства являє собою форум для політичних консультацій, на якому 29 членів НАТО і 21 держава-партнер

отримують інформацію з поточних питань політики безпеки і діляться своїми поглядами [34, с. 49].

Принципи гнучкості та самовизначення також ставляться під сумнів з пропозицією деяких союзних країн стандартизувати всі партнерські відносини НАТО. Цей намір досить парадоксальний, з огляду на той факт, що Північноатлантичний союз регулярно визнає важливість своїх партнерських відносин. Це відрізало б таке успішне партнерство, як ПЗМ, від самої його суті. Замість цього розумним і прагматичним курсом було б прийняти глобальний підхід до потреб безпеки і оцінити різні вклади держав-партнерів, які є чистими виробниками безпеки. Це повинно відбуватися з повагою конкретних якостей кожного партнерства, тому що ця різниця між партнерствами є саме мотивацію для малих і нейтральних країн, таких як Швейцарія, брати участь в діяльності НАТО і, таким чином, сприяти європейській безпеці. Неофіційний програмний документ, розроблений Австрією, Ірландією і Швейцарією в зв'язку з новою Стратегічною концепцією, йде в цьому напрямку і рекомендує подальші поліпшення після змін, внесених на саміті в Бухаресті. Ці країни підкреслюють ефективність гнучкості та самовизначення. Серед різних рекомендацій вони закликають до більшого визнання громадянського вкладу і глибших консультацій, особливо щодо прийняття рішень. Основна проблема, з якою стикнулись держави ПРМ - уникнення маргіналізації в мережі партнерства НАТО. Але в цьому, на відміну від інших західних п'яти держав, Швейцарія не може реально висунути аргумент на користь свого ефективного військового внеску, оскільки військовий внесок Швейцарії в операції НАТО обмежується піхотної ротою з 220 чоловік.

Участь швейцарських військових в операціях НАТО з підтримання миру не обмежується юридичними обмеженнями. Відповідно до вимог Федеральної конституції Швейцарська Конфедерація прихильна збереженню справедливого і

мирного міжнародного порядку. Федеральний закон 1995 року щодо швейцарської армії також містить положення, що закріплюють це зобов'язання. Поправка, прийнята на референдумі в 2001 році, дозволяє Федеральній раді розміщувати збройні сили після консультації з парламентом. Аналогічна консультація потрібна, якщо в бою бере участь більше ста військовослужбовців або воно триває більше трьох місяців. Швейцарія також є єдиною країною, яка юридично забороняє своїм військам участь в бойових діях. Швейцарська система не вимагає участі професійних офіцерів у зовнішніх місіях, навіть якщо така вимога надасть офіцерам можливість отримати конкретний досвід в сфері антикризового управління [48, с. 51].

Крім юридичних міркувань, необхідно також вивчити фактичний потенціал і потенційний внесок Швейцарських збройних сил в ці зовнішні операції. Хоча її сильні сторони були значно трансформовані, швейцарська армія орієнтувала свою стратегію на міжнародне співробітництво обмеженим чином. У польових умовах швейцарські збройні сили також повинні вибирати завдання відповідно до своїх можливостей. Наприклад, швейцарські військові здатні підтримувати операції в таких областях, як логістика і транспортування, тільки на дуже низькому рівні. Таким чином, внесок Швейцарії може здійснюватися тільки в рамках вузькоспеціалізованої схеми.

У порівнянні з духом 1990-х років, поле для маневру щодо міжнародної участі в даний час для уряду Швейцарії набагато менше, ніж в інших країнах. З появою нових викликів безпеки швейцарське громадська думка стала усвідомлювати наслідки глобалізації і зростаючий рівень взаємозалежності в політиці безпеки. Сьогодні ясно відмінність між війною і миробудівництвом. Проте, швейцарці дотримуються традиційної концепції просування миру. Ця концепція успадкована від історії нейтралітету Швейцарії, традиція «добрих послуг» сприятливо вплинула на внутрішню прихильність до розширення

громадянської політики сприяння миру. Опитування показують, що ця тенденція не йде на спад. Більше 90% населення Швейцарії вважає, що її політика нейтралітету вимагає, щоб Швейцарія грала посередницьку роль в конфліктах. Також значна більшість населення вважає, що нейтралітет захистить країну від залучення в міжнародні конфлікти. Хоча незначну більшість у цілому визнає поняття міжнародного військового участі, думки набагато більше розходяться з питання про відправку збройних військ. В майбутньому швейцарське суспільство бачить, що нація буде грати все більшу роль в гуманітарній допомозі, як внутрішній, так і міжнародній, а також у підтриманні миру в різних регіонах світу, а не брати участь в міжнародних військових операціях [1, с.4].

Виходячи з зазначеного, нейтралітет не перешкоджає активній взаємодії Швейцарії та НАТО задля солідарності в побудові європейської безпеки і вирішенні міжнародних проблем. У все більш взаємозалежному контексті безпеки розуміння нейтралітету як самоцілі, а не як засобу може могло б призвести тільки до ізоляції і втрати довіри, і тому, дотримуючись принципу нейтралітету як ефективного інструменту маневру в зовнішній політиці, швейцарський уряд продовжує адаптувати свою зовнішньополітичну стратегію шляхом хоч і обмеженої, але все таки участі в багатосторонній та інституційній конфігурації міжнародної безпеки. На практичному рівні діяльність повинна проводитися в рамках «загальнодержавного» підходу, з узгодженими міжвідомчими цілями і за участю військових. Швейцарський уряд все більше визнає важливість всебічної ролі цивільного і військового компонентів в міжнародному кризовому управлінні, так як міжнародна політика не може обмежуватися діалогом і дипломатією. Його місія також полягає в тому, щоб домагатися міжнародного миру і безпеки, при необхідності за допомогою військових або інших стримуючих засобів [14].

Основним питанням залишається участь швейцарських збройних сил в цих зусиллях. Однією з орієнтацій повинна бути поступова професіоналізація швейцарських збройних сил і прагнення до максимальної гнучкості, щоб краще протистояти реальним загрозам. Це надасть уряду гнучкий і додатковий інструмент «всього уряду», який підвищить ефективність і довіру до позиції Швейцарії в міжнародному кризовому управлінні. Доводячи свою солідарність з євроатлантичними багатосторонніми структурами безпеки, Швейцарія могла б досягти цієї мети, дотримуючись своїх внутрішніх політичних та правових обмежень, тобто повага нейтралітету, утримання від участі в бойових діях і участь в місіях.

З огляду на обмеженість військового потенціалу Швейцарії, найбільш імовірним способом розвитку цієї участі в майбутньому є можливість участі в нішевих операціях. На Балканах швейцарська армія зарекомендувала себе як «цінний актив» в сфері повітряного транспорту. Робота в цьому секторі може бути розширена. Інший цінний внесок, в таких областях як контроль за припиненням вогню, знешкодження наземних мін та досвід в ліквідації зброї, став би помітним, якби отримав подальший розвиток. Гнучкі можливості також можуть бути перевагою для втручання на різних етапах управління кризами (підтримання миру, миробудівництво тощо). Цей вклад можна оптимізувати, якщо він буде доповнюватися адекватними зусиллями в галузі цивільного сприяння миру, що спирається, як уже говорилося вище, на високоспеціалізований досвід [32].

У середньостроковій перспективі основна увага НАТО буде як і раніше зосереджена на військових операціях, тому безсумнівно, що заслуги держав-партнерів все більше оцінюються відповідно до їх конкретної участі в цій області. Додана вартість ПЗМ залежить також від значення, яке країни-партнери надають йому. В інтересах Швейцарії як для зовнішніх, так і для внутрішніх цілей

продемонструвати свою прихильність Партнерства заради миру і свою готовність розширювати свою взаємодію з євроатлантичною спільнотою безпеки.

Війна в Косово в 1999 році призвела до якісного стрибка у відносинах Швейцарії з НАТО: після припинення бомбардувань НАТО виведення сербських сил безпеки з Косово і резолюція 1244 ООН «Про формування міжнародних миротворчих сил», Федеральна рада Швейцарії висловила згоду на участь в міжнародній миротворчій місії КФОР в Косово за допомогою підрозділу матеріально-технічного забезпечення чисельністю роти (SWISSCOY). Внутрішнього політичного визнання участі нейтральної Швейцарії в місії НАТО сприяв мандат ООН на KFOR. В цілому, військова участь Швейцарії справила значний вплив на відносини з НАТО, навіть якщо SWISSCOY фактично отримав дозвіл за межами ПЗМ на підставі мандата ООН. Наприклад, завдяки SWISSCOY вона була запрошена на саміт НАТО в Чикаго в 2012 році в якості одного з 13 обраних «основних партнерів» [59].

Швейцарії було набагато менш зручно з афганським десятиліттям боротьби з терором з 2001 року і далі, ніж з міжнародним контекстом 1990-х років з політичним акцентом на експорт західних ліберально-демократичних цінностей і миротворчі операції на Балканах. Так Швейцарія лише символічно брала участь у військових діях НАТО в Афганістані з 2004 року по 2008 рік з декількома штабними офіцерами. З військової точки зору, швейцарські військові дії продовжували концентруватися на Західних Балканах з 2001 року

У той же час політичні консультації всередині НАТО ставали все менш важливими в XXI столітті. Два раунди розширення НАТО на схід девальювали як РСАП, так і ПЗМ. Тепер здавалося, що партнери по ПЗМ оцінюються НАТО в першу чергу по їх військовому внеску в альянс. Істотні зустрічі проходили в основному в форматах країн, що надають війська. Тому разом з Австрією та Ірландією Швейцарія побоювалася напередодні Лісабонського саміту в 2010

році, що ПЗМ може бути і далі маргіналізувати в рамках політики партнерства НАТО в майбутньому за рахунок більш активних у військовому відношенні країн. Однак нова стратегія НАТО, прийнята в 2010 році, підвищила загальний статус партнерів і встановила «спільну безпеку» поряд з «колективною обороною» і «кризовим управлінням» в якості однієї з трьох завдань альянсу.

Після російсько-грузинської війни в 2008 році і російського військового втручання в Україну в 2014 році НАТО знову зробило акцент на колективну оборону відповідно до статті 5 договору НАТО. З тих пір безпеку на основі співпраці в Європі стала складнішою, акцент на колективну оборону ще більше знизив здатність Швейцарії відстоювати свої традиційні цінності через НАТО [76].

Швейцарія вносить свій вклад за допомогою свого досвіду і фінансування розвитку оборонних інститутів через Цільовий фонд НАТО. Вона продовжує пропонувати навчання в женевських центрах. У 2014 році НАТО висунула Оборонну ініціативу і пов'язане з нею нарощування потенціалу безпеки як частину їх зусиль по встановленню стабільності і підвищення стійкості в країнах на їх периферії (Туніс, Йорданія, Ірак, Молдова, Грузія). НАТО підтримує військові програми цих країн матеріальними засобами, грошима і знаннями - проте з точки зору Швейцарії ця процедура не завжди сумісна з місцевими умовами.

У 2018 році Швейцарія спостерігала за навчаннями колективної оборони НАТО «Трайидент Джанкшен». Спостереження за навчаннями з колективної оборони, дає Швейцарії розуміння підходу НАТО і дає можливість проаналізувати, де він може бути використаний для військових цілей в подальшому, так вона може адаптувати свої власні структури військ в разі великої війни. Швейцарія не змогла б взяти участь в великих навчаннях НАТО, тому що її армія не в змозі вмістити більший контингент.

З вересня 2019 року Швейцарія надала заступника командувача КФОР, оскільки вона відчувала потребу в миротворчих силах через ситуацію з безпекою. Місія в Косово залишається важливим аспектом для країни через значну діаспору і тому, що відновлення конфлікту між Сербією і Косово може привести до відновлення міграції в Швейцарію. У багатосторонніх рамках Швейцарія підтримує обмін думками з питань міжнародної безпеки, що діє в рамках програми Партнерство заради миру. Разом з ОБСЄ та Управлінням ООН з боротьби з тероризмом Швейцарія організувала конференцію високого рівня про мандрівників, мотивованих тероризмом у 2020 року.

З військової точки зору, завдяки ПЗМ Швейцарія все ще має структуру, яка пропонує досить гнучкості для співпраці з НАТО в будь-якій формі, без політичних чи юридичних зобов'язань. Процес планування та огляду, який існував з моменту створення ПЗМ, також пропонує Швейцарії добре структурований підхід для забезпечення оперативної сумісності своїх військ і для того, щоб йти в ногу з військово-політичним розвитком НАТО. В кінцевому підсумку, партнерство між Швейцарією і НАТО – це не про формат, а про співпрацю в ключових областях і створенні оптимального балансу дій, які НАТО пропонує своїм партнерам і в яких Швейцарія може брати участь з урахуванням своїх зовнішньополітичних цілей, враховуючи принцип нейтралітету. Незважаючи на офіційну реорганізацію партнерських відносин з НАТО і акцент на колективну оборону, Швейцарії слід продовжувати спроби змусити НАТО більше задуматися про роль Швейцарії і аналогічних нейтральних країн [67].

Стійкість і особливо кібербезпека - це області, в яких НАТО і Швейцарія останнім часом все активніше співпрацюють з явного запиту Альянсу. Під час візиту до Швейцарії в 2017 році генсекретар НАТО Столтенберг сказав, що «важливість нейтралітету змінюється. Війни більше не прив'язані до часу і місця, і грань між війною і миром розмита». Кіберстійкість Швейцарії важлива для

НАТО, тому що нейтральні райони цікаві як точки доступу для атаки на союзника по НАТО і тому, що швейцарські закони про захист даних суворі.

Таким чином, атлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії має велике значення для обох сторін. Немаловажним є використання Швейцарією посередницької дипломатії, завдяки якій країна відіграє унікальну роль у міжнародних справах. Рішення Швейцарії брати участь у Партнерстві заради миру засноване на бажанні розширити свою співпрацю з метою сприяння безпеці та миру з державами-партнерами відповідно до принципів і в дусі її традиційної політики добрих послуг і доповнення до її участі. Це рішення засноване на визнанні того, що така участь у Партнерстві заради миру беззастережно сумісно зі швейцарським нейтралітетом.

Висновок до розділу 2.

Європейський вектор зовнішньої політики Швейцарії покладається на важливість відносин країни з Європейським Союзом. ЄС і Швейцарія довгий час є партнерами, і їхні стосунки великі і інтенсивні. Поточні дискусії і переговори спрямовані на активізацію та зміцнення співробітництва між Швейцарією і Європейським союзом в областях, що представляють взаємний інтерес.

Швейцарія прагне захищати свої інтереси відкритим, конструктивним і впевненим чином. Не входячи до складу ЄС, держава будує особливі відносини з Євросоюзом, застосовуючи гнучкий нейтралітет, щоб зберегти свою незалежність та не допустити повноцінної інтеграції. Гнучкий нейтралітет дозволяє Швейцарії не приєднуватися до політичних структур ЄС, віддавши частину свого суверенітету, але при цьому мати можливість співпрацювати з ЄС у конкретних галузях, які є актуальними для Швейцарії.

Незважаючи на тісні відносини, між Швейцарією та ЄС виникають і проблемні питання. Один із ключових аспектів – це необхідність узгодження швейцарських законів та норм з європейськими стандартами. Це може викликати

конфлікти, оскільки Швейцарія прагне зберегти свою незалежність у ухваленні рішень. Також існує питання про доступ Швейцарії до європейських ринків та обмеження в цій галузі, що може вплинути на економічне співробітництво.

Таким чином, Швейцарія змушена протягом розвитку двосторонніх відносин з ЄС маневрувати у будівництві зовнішньополітичної діяльності. Наголошуючи на дотриманні нейтралітету, держава не вступає в Європейський Союз, але при цьому приймає участь у реалізації європейської загальної політики. Тим не менш, на двосторонньому рівні мають місце і проблемні питання, в яких Швейцарія має розбіжності з ЄС і спирається на свої зовнішньополітичні принципи, виходячи з національних інтересів.

Що стосується атлантичного вектору зовнішньополітичної діяльності Швейцарії, історичний розвиток відносин з НАТО показує, як Швейцарія змогла досягти певних цілей зовнішньої політики за допомогою ПЗМ навіть в мінливих умовах. Швейцарія переважно просуvalа стандарти в області внутрішньої безпеки та поведінки міжнародних урядів. Швейцарія приймає участь в місіях НАТО, дотримуючись принципу нейтралітету в зовнішній політиці. ПЗМ є однією з основних платформ для просування міжнародного гуманітарного права, ключової мети швейцарської зовнішньої політики. Швейцарські фахівці також брали участь в проектах з реформування сектора безпеки відповідно до інтересів країни в підтримці демократизації і демократичного контролю над збройними силами. Крім цього, оборонний сектор прагне продовжувати свої зусилля по досягненню оперативної сумісності та нарощування потенціалу в області міжнародного кризового управління. В епоху цифрових технологій Швейцарія і НАТО відкривають нові важливі галузі співпраці: захист національних структур і процесів від іноземного втручання. НАТО цінує Швейцарію не тільки через її м'якої сили, а й з-за її вкладу в операції НАТО і її технологічних і організаційних переваг для кібербезпеки і нових технологій.

Зовнішньополітична стратегія Швейцарії є абсолютно неповторною і відрізняється від усіх країн світу - вона ґрунтується на власних внутрішніх принципах, а не на зовнішньополітичних прагненнях. Важливе значення на ведення зовнішньої політики надає населення Швейцарії, в руках якого зосереджено механізм прямої демократії. Завдяки своєму зовнішньополітичному нейтралітету, Швейцарія завоювала авторитет міжнародної спільноти на чолі з лідируючими державами, які не тільки прагнуть розвивати двосторонні відносини з Конфедерацією, а й беруть до уваги основні принципи ведення зовнішньої політики альпійської республіки.

Рішення Швейцарії брати участь у Партнерстві заради миру засноване на бажанні розширити свою співпрацю з метою сприяння безпеці та миру з державами-партнерами відповідно до принципів і в дусі її традиційної політики добрих послуг і доповнення до її участі. Участь або неучасть у всіх видах діяльності в рамках Партнерства залежить від суверенного рішення кожного окремого партнера. Якщо «Партнерство заради миру» - всупереч документам, на яких воно ґрунтується, - придбає альянсного характер, Швейцарії доведеться залишити за собою право припинити свою участь у Партнерстві, щоб зберегти цілісність свого нейтралітету. Швейцарія прихильна постійному збройного нейтралітету. Вона не має наміру відмовлятися від свого нейтралітету і не бажає ставати членом Організації Північноатлантичного договору.

Швейцарія в рамках своєї зовнішньої політики співпрацює з Північноатлантичним альянсом в рамках розробки спільної політики у низці актуальних для обох сторін сфер, в той же час не являючись членом зазначеної організації через політику нейтралітету держави. Швейцарія бере участь у миротворчих місіях, приймає участь у боротьбі з тероризмом та кіберзагрозами. Це дозволяє обом сторонам ефективно протидіяти сучасним загрозам без порушення нейтралітету Швейцарії.

Незважаючи на позитивні аспекти співпраці, існують і проблемні питання у відносинах Швейцарії та НАТО. Наприклад, альянс міг би очікувати активнішої підтримки від нейтральної країни в деяких питаннях, однак Швейцарія виходить зі своїх інтересів і прагне зберегти свою нейтралітетну позицію. Відносини між Швейцарією та НАТО також призводять до трансформації швейцарського нейтралітету. Замість того, щоб вважати його абсолютною нейтралітетною позицією, Швейцарія адаптує свій нейтралітет до нових викликів сучасного світу, надаючи свою підтримку забезпеченню миру та стабільності у регіоні.

РОЗДІЛ III

ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛІТЕТУ ШВЕЙЦАРІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Політика Швейцарії щодо України після початку російсько-української війни

Швейцарія відома своїм непохитним політичним нейтралітетом, який раніше століттями захищав її від військової загрози. Нейтральний статус Швейцарії, визнаний ще на Віденському конгресі 1815 р., повинен був забезпечувати країні, яка складається з 26 кантонів, розділених за мовною, культурною та конфесійною ознакою, внутрішню єдність, даючи перевагу позиціонувати себе як потенційного посередника у розв'язанні суперечок між іншими протиборчими державами. Розташування в географічній середині Європи, далеко від зон конфлікту, також являється перевагою для Швейцарії. Крім того, більше 200 років жодна велика війна не торкнулася цієї держави. Всі ці фактори сприяли будівництву дружніх відносин Швейцарії з країнами світу. До 2014 року зовнішньополітичну стратегію Швейцарії можна було б охарактеризувати як досить стабільну, далеко від геополітичних конфліктів, що зрештою впливало на процес прийняття рішень і розробку зовнішньополітичної стратегії, де головною метою Швейцарії виступає захист її економічних інтересів і інтересів безпеки. В цьому контексті Росія була одним з сильних економічних партнерів, яка має велику кількість ресурсів, потенційних ринків збуту та запасів енергоресурсів. Така траєкторія розвитку відносин виглядала досить вигідною: швейцарський фінансовий сектор прагнув використати можливості російського ринку, тому двосторонні відносини були налагоджені з метою досягнення прибуткових інвестиційних результатів.

Проте починаючи з 2014 року відданість Швейцарії нейтралітету та традиційний підхід до управління відносинами з домінуючими державами Європи стикається з труднощами, спричиненими анексією Криму та частини Донбасу Російською Федерацією. Російська агресія призвела до зростання напруженості та проблем безпеки в регіоні, змусивши Швейцарію переглянути пріоритети своєї зовнішньої політики та роль у мінливому середовищі безпеки. Війна, яка розглядається крізь призму конструктивізму, знаменує критичний перелом у створенні та реорганізації заходів регіональної безпеки в Європі. Ці події кинули один з найважчих викликів усталеним нормам і принципам у міжнародних справах і привернули увагу до важливості спільної ідентичності та цінностей у формуванні поведінки держав на глобальній арені. Агресія Росії змусила Швейцарію оцінити свою приналежність і статус нейтралітету, але, не зволікаючи на нейтралітет, який грає першочергову роль в позиції щодо військових конфліктів, реагуючи на агресію, Швейцарська Конфедерація зайняла більш активну та відповідальну позицію у відносинах з Росією, приєднавшись до норм та очікувань західноєвропейського комплексу безпеки [36].

Але треба зауважити, що у 2014 році Швейцарія не підтримала західні санкції проти Росії, але вона вжила заходів, щоб гарантувати, що особи та установи, які перебувають під санкціями, не можуть використовувати Швейцарію для обходу цих санкцій. На той час Швейцарія головує в ОБСЄ і тому відіграла центральну роль у врегулюванні конфлікту, тому уряд прийшов до рішення дотримуватись суворого нейтралітету, щоб мати можливість прийняти позицію посередника в зазначеному конфлікті. Вимога Швейцарії залишатися неупередженою в якості голови ОБСЄ у поєднанні з відносною відкритістю Росії до дипломатичного вирішення справи сприяли рішення Швейцарії не запроваджувати санкції.

Тим не менш, Швейцарія не залишалась осторонь: країна висловлювала свою позицію щодо підтримки України і дотримувалась позиції, що анексія Кримського півострова Російською Федерацією з березня 2014 року суперечить національному і міжнародному праву і суперечить територіальній цілісності України. Після «Євромайдану» або «Революції гідності» у 2013–2014 роках Швейцарська республіка вжила заходів щодо миробудування, гуманітарної допомоги та захисту у поєднанні з реформами управління спрямовані на досягнення всеосяжних цілей пошуку мирного та міцного вирішення конфлікту, забезпечення дотримання міжнародного права людини, та зміцнення демократії.

Зусилля Швейцарії були зосереджені на сприянні мирному врегулюванню конфлікту на сході України, зокрема шляхом відрядження експертів до переговорів Тристоронньої контактної групи. Швейцарські експерти, які спеціалізуються на посередництві, переговорах про припинення вогню та амністії, а також у гуманітарній допомозі, допомагали виробити та реалізувати політичні рішення конфлікту на сході України. Швейцарія також брала участь у діалозі та робила дипломатичні зусилля як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні для забезпечення прогресу та, зрештою, успіху цих ініціатив.

Важливим фактором було те, що гуманітарна допомога Швейцарської Конфедерації, діючи у незалежній та неупередженій якості, реалізовувалась по обидва боки від лінії зіткнення на сході України. Підтримка була зосереджена на найбільш на постраждалих верствах населення, особливо на особах, переміщених у результаті конфлікту [35, с. 15].

У відповідь на запити допомоги з травня 2015 року Швейцарія відправляла гуманітарні конвої з необхідними продуктами для очищення води. Вантажівки та потяги, які перевозили кілька тон хімікатів, безперешкодно перетнули лінію зіткнення. У вантажах були предмети медичного призначення та ліки, призначені

для лікарень по всьому регіону. Швейцарія стала першою державою, яка надала допомогу такого масштабу співтовариствам, що живуть по обидва боки від лінії зіткнення. У травні 2016 року Швейцарія стала першою країною, яка перевезла вантажі залізницею. Фактично до цього жодна організація не могла цього зробити. Швейцарську допомогу отримали понад 3 млн осіб, і значно знизилася кількість захворювань, спричинених вживанням небезпечної води.

Загалом, у період 2015-2018 років. Швейцарія збільшила свою підтримку Україні зі внеском у 100 млн швейцарських франків на даний період, а також за підтримки центрального уряду в Києві та співрозмовників на непідконтрольній уряду території вже відправила в зону конфлікту 9 гуманітарних транспортних засобів з 9500 тон гуманітарної допомоги [3].

У потерпілому від конфлікту районі Східної України Швейцарія була віддана і заохочувала повагу до гуманітарних принципів - гуманності, неупередженості, нейтралітету та незалежності, а також надавала пряму допомогу. У грудні 2019 року конвой Швейцарської гуманітарної допомоги здійснив одинадцять транспортування гуманітарних вантажів постраждалому населенню по обидва боки лінії зіткнення на сході України. У червні того ж року Швейцарія організувала ще одне постачання 2500 тон гуманітарної допомоги на загальну суму 2,7 млн. швейцарських франків на схід України. 130 вантажівок з медикаментами та хімікатами для очищення питної води було відправлено партнерам по обидва боки від лінії зіткнення.

Швейцарія координувала свою підтримку з роботою міжнародного співтовариства. Проте вона підтримувала неупередженість між двома конфліктуючими сторонами. Швейцарські гуманітарні перевезення координувались з урядом України і місцевими партнерами, та відповідали Багаторічному плану гуманітарного реагування ООН. Гуманітарна допомога Швейцарії була зосереджена на наступних трьох сферах втручання, таких як

підтримка гуманітарного реагування та координації на місцях за допомогою відрядження та фінансових внесків до агентств ООН та МКЧХ, прямі операції в галузі охорони здоров'я та питної води в регіоні та заходи щодо захисту за допомогою внесків партнерам організації. Таким чином, Швейцарія прагнула сприяти стабілізації політичної ситуації в Україні та досягненню мирного вирішення збройного конфлікту [97].

Повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року є фундаментальним зрушенням у європейській безпеці та є грубим порушенням міжнародного права з боку Російської Федерації. В додатковому звіті 2022 року, в якому аналізуються наслідки війни в Україні для швейцарської політики безпеки, базується на спостереженнях, зроблених у Звіті Федеральної ради про політику безпеки 2021 року, в якому зазначено, що «ситуація з безпекою стала більш нестабільною, незрозумілою та непередбачуваною в усьому світі, в тому числі в Європі». Можна зробити висновок, що війна посилює ці тенденції безпеки, які вже є очевидними, і що вони є ще більш значними та далекосяжними по всьому світу через війну в Україні. Це впливає не лише на геополітику, але й на всю динаміку ландшафту міжнародної політики безпеки. Саме тому російське вторгнення в Україну, можна розглядати як переломний момент для світового порядку, яке можливо стане початком більш серйозних змін у балансі сил на міжнародній арені [37].

Для України позиція Швейцарії у боротьбі з агресором має велике значення. По-перше, реальна фінансова допомога (участь у санкціях, блокування російських активів) є вагомим внеском як під час війни, так і в період повоєнної розбудови. Під час Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у січні 2023 року міністр закордонних справ Швейцарії Ігнаціо Кассіс заявив, що заморожені російські активи «можуть бути використані для відновлення України».

По-друге, пріоритет цінностей, а не «профіту», з боку такої країни як Швейцарія, здійснює великий вплив на світову політичну еліту, громадськість та імідж України, як країни, що воює не тільки за свій суверенітет, але й за таку систему міжнародної безпеки, де пануватиме не право сили, а сила права. США високо оцінили те, що Швейцарія приєдналася до західних санкцій, а Президент Джо Байден використав це, щоб підкреслити моральне виправдання західної спільноти під час своєї промови про стан Союзу, заявивши, що «Навіть Швейцарія» запровадила економічні санкції проти Росії.

І, по-третє, нейтральний статус Швейцарії дає підстави самій Україні оцінювати усі ризики позаблокового або нейтрального статусу, яке намагаються їй нав'язувати у якості так званого «мирного плану».

Важливо зазначити, що в основі політики нейтралітету Швейцарії є принцип «утримання». Це означає, що нейтральна держава повинна уникати дій чи політики, що може втягнути її в озброєний конфлікт. Нейтральна країна не може надавати конфліктуєчим країнам ні економічну, ні військову допомогу під час війни. На сьогоднішній день «постійний та озброєний нейтралітет» є керуючим принципом зовнішньої політики Швейцарії. Разом з тим він є доволі гнучким, зазнаючи доповнення та зміни для його ефективного впровадження у вирішенні зовнішньополітичних питань та адаптованості до умов існування в новому багатополлярному світі, щоб мати змогу захистити інтереси країни на міжнародній арені [10, с.17].

Таким чином, можна прийти до висновку, що український вектор зовнішньої політики Швейцарії відіграє свою роль у будівництві стратегії зовнішньополітичної діяльності, і відповідним чином впливає на роль нейтралітету в її реалізації.

3.2. Вплив широкомасштабної агресії росії на зовнішню політику Швейцарії стосовно України

Розуміючи основний принцип, на якому базується зовнішня політика Швейцарії, можна перейти до вивчення його ролі у реалізації зовнішньополітичної діяльності держави після початку російсько-української війни, де основна увага сфокусована на євроатлантичному векторі. Євроатлантичний вектор зовнішньої політики Швейцарії обумовлює її теперішню позицію щодо російсько-української війни і, врешті-решт, вирішує долю «постійного нейтралітету», який протягом тривалого часу служив основою зовнішньополітичної діяльності держави, забезпечуючи країні стабільність та безпеку на міжнародній арені.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, Швейцарія здебільшого продовжувала прагнути до більшої консолідації спільних зусиль з Європейським Союзом. У цьому аспекті важливим внеском у російсько-українській війни, яка набула широкомасштабного характеру у лютому 2022 року, стало ухвалення Швейцарією всіх пакетів санкцій з боку ЄС проти росії, що призвело до посилення їхньої дії. Федеральна рада доручила Федеральному департаменту економіки, освіти та досліджень (EAER) змінити існуючу постанову на основі заходів ЄС. Швейцарія запроваджуватиме санкції у координації з ЄС, насамперед товарні та фінансові. Активи осіб і компаній, перелічених у додатку до розпорядження, заморожені з негайним набранням чинності; залишається в силі заборона вступати в нові ділові відносини. Таким чином, у Швейцарії заблоковано фінансові активи та 15 об'єктів нерухомості на суму 7,5 млрд швейцарських франків. Одним із санкційних заходів, вжитих у зв'язку із ситуацією в Україні, є блокування коштів та економічних ресурсів осіб, включаючи президента Росії Володимира Путіна, прем'єр-міністра Михайла Мішустіна та міністра закордонних справ Сергія Лаврова, а також компаній та

організацій, що пов'язані з Росією. Ці заборони становлять лише малу частину санкцій, запроваджених через російську військову агресію в Україні. Крім того, існують далекосяжні заходи в секторі товарів, такі як заборона на експорт предметів розкоші та товарів, призначених для зміцнення промисловості Росії, а також заборона на імпорту товарів, за допомогою яких Росія отримує значний дохід. Також були введені далекосяжні фінансові санкції, такі як заборона на операції з Центральним банком Російської Федерації та виключення деяких російських банків із банківської системи SWIFT [73].

У такий спосіб Швейцарія відреагувала «на серйозні порушення міжнародного права, за які несуть відповідальність ці особи». Федеральна рада також ухвалила заборону на в'їзд, блокування активів, заборону на зліт і посадку військових літаків, а також фінансові заходи та заборону на торгівлю певними товарами. Цей крок викликав багато неоднозначних оцінок та дискусій про ступінь порушення статусу постійного нейтралітету, його відповідність міжнародному праву та доцільність, як усередині країни так і за її межами. Таке рішення ґрунтувалось на прагненні окреслити швейцарську позицію у міжнародному питанні, та бажанні надати однозначну відповідь на порушення міжнародного права: «Безпрецедентний військовий напад Росії на суверенну європейську країну став вирішальним фактором у рішенні Федеральної ради змінити свою попередню позицію щодо санкцій. Захист миру та безпеки та повага до міжнародного права є цінностями, які Швейцарія, як демократична країна, поділяє та підтримує та підтримує своїх європейських сусідів. Як і раніше, Швейцарія розглядатиме кожен наступний пакет санкцій, запроваджених ЄС, окремо» [93].

Введення санкцій проводилось на підставі Федеральної конституції (ст. 184, пункт 3 та ст.185), в якій зазначається, що Федеральна рада може вживати відповідних заходів для захисту інтересів країни або зовнішньої безпеки,

незалежності та нейтралітету Швейцарії. У контексті російсько-української війни Федеральна рада Швейцарії вважає, що політика нейтралітету, як вона визначена та здійснюється після доповіді про нейтралітет від 29 листопада 1993 року, залишиться чинною. Разом з тим, рішення Федеральної ради, ухвалені з початку конфлікту в Україні, такі як запровадження санкцій ЄС проти Росії, сумісні з політикою нейтралітету Швейцарії. Ця політика надає уряду достатній простір для маневру, щоб реагувати на події, що відбуваються на європейському континенті від початку конфлікту. Нинішня практика дає Федеральній раді достатню свободу дій для прийняття ефективних рішень про нейтралітет в окремих випадках з урахуванням глобальної ситуації. Тим не менш, швейцарський уряд в черговий раз адаптував зовнішньополітичну діяльність для відстоювання державних цінностей, що також впливає на перевтілення швейцарського нейтралітету [108, с.42].

Взаємовідносини Швейцарії-НАТО наочний тому приклад, особливо в контексті російсько-української війни. Зростаюча актуальність питань міжнародної безпеки змушувала Швейцарію останні роки активізувати та розширювати співпрацю з міжнародними організаціями, зокрема з Організацією Північноатлантичного договору, відносини з якою грають одну з головніших ролей у її атлантичному векторі зовнішньої політики. Швейцарія хоч і не є членом Альянсу, бере участь у програмі Партнерство заради миру та входила до Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП). Участь в зазначених міжнародних платформах співробітництва надає змогу невеликій Швейцарії надавати свій внесок у міжнародну безпеку, а також висловлювати та захищати свої інтереси на міжнародній арені. Ці механізми співпраці відповідають головним цілям зовнішньої політики країни, зокрема підтримці безпеки, миру, прав людини, демократії та верховенства закону. Участь у такій програмі також відповідає цілям політики безпеки Швейцарії, таких як збереження свободи дій, захист

населення і його основних потреб, захист національної території та внесок у міжнародну стабільність, зокрема в Європі.

Після російського військового вторгнення в Україну в 2014 році відносини між Швейцарією та НАТО почали зазнавати певних змін, в результаті чого можливості співпраці Швейцарії та НАТО звужувались. Швейцарія прийняла рішення робити акцент на посилення власних ресурсів безпеки, а не поглиблення колективної співпраці (стаття 5 договору НАТО), що не відповідало засадничим принципам Швейцарії відстоювати свої традиційні цінності. Державний уряд Швейцарської конфедерації вживає інших заходів для зміцнення власної обороноздатності. Так, розроблений Федеральною радою додатковий звіт доповіді про політику безпеки за 2021 рік надав висновки щодо можливості розвитку співробітництва з НАТО та ЄС: розширення участі у навчаннях, можливостей військового співробітництва, посилення статусу партнерства з НАТО та участь армії у формуваннях ЄС для рятувальних операцій або операцій з евакуації. Паралельно із співпрацею у звіті йшлося про необхідність прискорити модернізацію швейцарської армії. Федеральне міністерство оборони вказало на критичні недоліки в галузі протитанкової оборони та здатності підтримувати конфлікт у довгостроковій перспективі, особливо щодо запасів боєприпасів, які воно хоче збільшити [102].

Згортання співпраці Швейцарії та НАТО у форматі Ради євроатлантичного партнерства після 2014 р. та курс на модернізацію власної армії, свідчило про акцентування на принципах нейтралітету, який можливість виступати країні у якості як посередника так і переговорного майданчика, адже надання добрих послуг є одним із основних аспектів зовнішньополітичної діяльності держави. Варто зазначити, що в даному випадку і НАТО зацікавлені у тому, щоб Швейцарія залишалася місцем, де можна проводити дипломатичні зустрічі.

Отже, до широкомасштабного вторгнення Росії у 2022 реакція на агресію з боку Російської Федерації укладався більше не у дії, а у риторику «глибокого занепокоєння». Присутність НАТО у Східній Європі була посилена, і актуальними стали такі «м'які питання», як кібербезпека, нові технології та захист інфраструктури. Північноатлантичний альянс був відкритий для партнерів, які не хотіли або не могли ув'язувати ці питання у пакеті з колективною обороною. Зокрема, НАТО прагнув більш активної підтримки з боку Швейцарії, особливо у сфері кібербезпеки. Таким чином, дотримуючись своїх цінностей, а також економічної та соціальної взаємозалежності всередині західних країн, для Швейцарії був сенс поновити співпрацю і знову звернутися до НАТО з метою проаналізувати можливість практичної співпраці в інших – невійськових галузях. В інших областях Швейцарія і НАТО продовжували співпрацювати без істотних змін.

У лютому 2022 року з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, відносини Швейцарії та НАТО ускладнились, оскільки ситуація потребувала негайного реагування з боку інших держав. Швейцарія засудила порушення територіальної цілісності та суверенітету України, але не поспішала надавати конкретну допомогу, як більшість держав Європи та світу, а здебільшого виказувала свою підтримку на міжнародних майданчиках у форматі усного занепокоєння.

Ці події призвели до актуалізації розмов про посилення безпекового сектору держави та можливості вступу Швейцарії до Організації Північноатлантичного договору, особливо після того, як Швеція та Фінляндія, також нейтральні за статусом, подали заявки на вступ до альянсу. розширення міжнародної співпраці в сфері оборони та безпеки стає центральним у політиці безпеки Швейцарії.

У певному сенсі швейцарський підхід до нейтралітету після російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року можна вважати продовженням

збройного нейтралітету з одночасною підготовкою до світу, в якому територіальна цілісність може бути порушена, а після нападу юридичні зобов'язання нейтралітету стануть зовсім застарілими. Це передбачає необхідність забезпечення ширшої оперативної сумісності збройних сил із сусідами та країнами-однодумцями, а також наявність вже існуючих і сильніших каналів співпраці, зокрема з НАТО та ЄС. Хоча оперативна сумісність із силами НАТО стоїть на порядку денному з кінця 1990-х років, вона здебільшого обмежувалася технічними елементами та головним чином на тактичному рівні.

У звіті за 2022 рік пропонується розширити оперативну сумісність на більшу кількість сфер, пов'язаних із політикою оборони та безпеки, зокрема шляхом вивчення можливості участі в навчаннях НАТО, пов'язаних із колективною обороною.

Розширення участі Швейцарії в навчаннях НАТО було однією з тем, які обговорювала міністр оборони Швейцарії Віола Амхерд під час її зустрічі з Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом 22 березня 2023 року.

З концептуальної точки зору, головний наслідок війни в Україні для безпековій та оборонній політиці Швейцарії полягав в поступовому переході до стратегії хеджування, яка поєднувала підтримку суверенітету через збройний нейтралітет і водночас гарантувала, що військова співпраця можлива, якщо країна зазнає нападу і більше не буде в змозі захищати себе сама. У середині країни спірний характер цього тлумачення спричинив дискусії навколо переглянутої концепції нейтралітету — «нейтралітету співпраці». Однак результати цих дискусій поки що непереконливі, і Федеральна рада Швейцарії вирішила зберегти свою точку зору на політику нейтралітету, викладену в 1993 році.

Загалом реакція Швейцарії на війну в Україні може стати одним з факторів, що призведуть до кінця державного нейтралітету, адже запровадивши санкції

проти Росії та прийнявши сторону у конфлікті, Швейцарія створила прецедент. Приймаючи це до уваги, Російська Федерація зі свого боку відмовилася прийняти пропозицію Швейцарії виступити посередником між Росією та Україною, а речник російського міністерства закордонних справ Іван Нечаєв, маючи на увазі прийняття Швейцарією санкцій ЄС проти Росії, заявив, що «Швейцарія, на жаль, втратила статус нейтральної держави» [81].

Згідно дослідженню «Sicherheit 2023» готовність населення Швейцарії до співпраці з НАТО зростає, а також виборці хочуть посилити обороноздатність своєї держави. У січні 2023 року 55% опитуваних, що на 10% більше порівняно з січнем 2021 року, згодні зі зближенням з НАТО, і це вперше, що більшість швейцарців підтримує зближення з НАТО. Тим же часом 53% вважають, що нейтралітет дозволяє Швейцарії планувати військову оборону разом з НАТО. Проте вступ до НАТО поки підтримує лише третина опитаних. Важливо відмітити, що підтримка нейтралітету в цілому знизилася всередині країни. Питання про те, чи неможливо сьогодні надійно захистити нейтралітет у військовій сфері, розділяє 52% виборців, паралельно з цим став більший попит на членство в Європейському оборонному альянсі, а саме 35%. Цікавим стає те, що аж 38% респондентів вважають, що тісні політичні та економічні зв'язки з іншими країнами унеможливають нейтралітет, і що це заважає Швейцарії діяти разом з її європейськими сусідами. Але все ж таки 57% опитуваних все ще підтримують диференційовану політику нейтралітету Швейцарії, що означає, що вона повинна займати політичну позицію, але бути нейтральною у військовому відношенні. Переконлива більшість, а саме 75%, продовжує вважати, що санкції проти Росії сумісні з нейтралітетом [86].

Таким чином для швейцарців питання про вступ до НАТО не стоїть на порядку денному, оскільки остання не вважає за необхідність приєднуватись до Альянсу, що зумовлено низкою чинників. По-перше, держава знаходиться в

центрі Європи в оточенні країн-членів Північноатлантичного альянсу, що вже дає їй можливість бути далеко від бойових дій і зводить вірогідність агресії на своїй території до мінімуму, чого не можна сказати про Швецію та Фінляндію.

Тим не менш, відносини у форматі Швейцарія-НАТО продовжують розвиватись в інших питаннях. Так, у квітні 2022 року уряд Швейцарії схвалив угоду про обмін конфіденційною інформацією з НАТО, яка спрямована на захист секретної цифрової інформації один одного та кібербезпеку. Угода дозволяє швейцарським компаніям подавати заявки на проекти із секретним змістом, які НАТО виставляє на тендер. Ця угода стала кроком до зближення відносин з Північноатлантичним альянсом [47].

Проблемою у відносинах тривалий час була відмова Швейцарії постачати боєприпаси Україні. Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань, який надає останнє слово щодо надання та підписання ліцензій на експорт зброї, виключив реекспорт зенітних снарядів, поставлених швейцарськими компаніями німецької армії кілька десятиліть тому на запит Німеччини. Це було зумовлено тим, що для експорту будь-яких військових матеріалів Швейцарія, як правило, вимагає від країни-одержувача так званої декларації про не-реекспорт, яка зобов'язує цю країну утримуватися від передачі військових матеріалів без попередньої згоди Швейцарії. Внутрішнє законодавство Швейцарії, що стосується експорту зброї та принципів зовнішньої політики, базується на Законі Швейцарії про військові матеріали, який «контролює виробництво та передачу військових матеріалів і пов'язаних з ними технологій, у той же час зберігаючи промислові потужності, адаптовані до вимог національного захисту країни».

Члени НАТО досить гостро відреагували на цю відмову, оскільки є спільне розуміння, що Європа перебуває в екзистенційній боротьбі між демократією та автократією, і в цій ситуації спиратися на принцип нейтралітету не зовсім коректно. Не дозволяючи Німеччині постачати Україні гостро необхідні

швейцарські боєприпаси, Швейцарія перешкоджає зусиллям Німеччини. Виходячи з такої категоричності, членам НАТО необхідно буде враховувати цей фактор при наданні виробництва боєприпасів або інших військових матеріалів Швейцарії. Відповідно до свого національного законодавства щодо експорту військової техніки, уряд Швейцарії, однак, відмовився дозволити передачу військової техніки, виготовленої в Швейцарії, в Україну від третьої сторони. Це неминуче пожвавило дискусії щодо політики безпеки Швейцарії та того, як нейтралітет вписується в цей щойно «деградований» європейський контекст.

У березні 2023 року член Федеральної ради Швейцарії та голова Федерального департаменту оборони Віола Амхерд відвідала штаб-квартиру НАТО для переговорів з генеральним секретарем Єнсом Столтенбергом та зустрічі з послами НАТО. Її участь у Північноатлантичній раді була першою в історії швейцарського міністерства оборони. На цій зустрічі обговорювалися перспективи партнерства Швейцарії та НАТО. Багато союзників по НАТО також закликали Швейцарію переглянути своє законодавство, яке забороняє реекспорт зброї та боєприпасів в Україну, оскільки країна продовжує чинити опір жорсткій агресивній війні Росії [51].

Тиск, що виник у результаті цього, а також дебати щодо визначення ролі Швейцарії в російсько-українській війні призвели до хвилі ідей у парламенті щодо зміни правил експорту зброї. Уряд Швейцарії залишився твердим щодо своєї позиції та відмовляється змінювати правила, що зумовлено міжнародним правом нейтралітету та національним військовим матеріальним правом. Проте у червні 2023 року Швейцарія схвалила поправку до законодавства, яка все ж таки дозволить реекспорт зброї в Україну. Це рішення державного уряду кардинально змінює концепцію швейцарського нейтралітету як такого та слугує свідченням прямої трансформації політики нейтральності.

Зазначена поправка має свої умови для реалізації. По-перше, країни, які здійснюють реекспорт, повинні підтримувати «спільні цінності» зі Швейцарією та мати аналогічний експортний контроль; в той час як країна, яка отримує зброю, якщо вона бере участь у конфлікті, повинна буде скористатися своїм правом на самооборону згідно з міжнародним правом, що підтверджено більшістю у дві третини голосів на Генеральній Асамблеї ООН. Чинні правила забороняють покупцям швейцарської зброї реекспортувати її без отримання дозволу Берна.

Однак, така зовнішня політика не повинна створювати помилкового враження про те, що Швейцарія наближається до НАТО. З більш м'якими аспектами безпеки ці побоювання і конфлікт між взаємодією і нейтралітетом відіграють меншу роль. Державі слід підкреслити схожі канони цінностей Організації Північноатлантичного договору і Швейцарії, які зазнали тиску в результаті посилення авторитарних держав. Оскільки Швейцарія розглядає НАТО як інструмент для реалізації міжнародно-правових норм, вона хоче направити діяльність партнерства з Північноатлантичним альянсом в даному напрямку.

Зазнаючи тиску з боку держав НАТО, Швейцарська федерація тривалий час використовувала «гнучкий нейтралітет» як інструмент для балансування між підтримкою міжнародного порядку та зберігання нейтральності як такої. Тим не менш, наразі Швейцарія розуміє важливість зближення з блоком Північноатлантичного альянсу, але має ряд чинників, які надають їй можливість не поспішати відмовлятися від старої політики нейтральності.

Швейцарський бізнес-консультант, лобіст і колишній дипломат Томас Борер розповідає, що нейтралітет так само вкорінений у національній свідомості Швейцарії, як молочний шоколад, дорогі годинники та альпійський сир. Але колишній швейцарський дипломат, який 30 років тому керував розробкою

всесвітньо відомої політики офіційного нейтралітету країни, тепер закликає скасувати цю політику та обрати сторону [83].

Швейцарія не піде так далеко, щоб приєднатися до ЄС чи НАТО, проте співпраця з ними далека від початкового бачення незалежності та нейтралітету. Важливо також відзначити логіку підтримки Швейцарією кроків Євросоюзу та НАТО щодо російсько-української війни: так як на початку функціонування зазначених організацій Швейцарія прийняла загальну концепцію бачення світобудівництва, що являє собою утвердження верховенства свобод та прав людини, демократії, міжнародного права, країна таким чином прийняла для себе рішення обрати позицію відстоювання їхньої реалізації. Санкції проти Російської Федерації не є далекими від цієї філософії, адже Росія явно порушує міжнародне право, і Швейцарія відкрито стала на захист демократичних ідеалів разом з іншими країнами західного світу, відстоюючи глобальний універсалістський статус-кво, який є системою, заснованою на міжнародному праві. З цього боку нейтралітет Швейцарії ставиться під сумнів, але він настільки вкоренився в національну свідомість громадян, що важко зрозуміти, якою буде позиція країни у світовому співтоваристві без політики нейтралітету. Дотримуючись цієї логіки, можна побачити, як добросовісно Швейцарія ніколи не вживала прямих заходів проти свого правового і навіть філософського визначення нейтралітету, але якимось чином опинилася в ситуації, коли вона явно обирає сторону у чужій війні. Після 24 лютого 2022 р. швейцарська політика нейтралітету опинилась у стані, який О. Шольц визначив як «ідеальний шторм» та «Zeitenwende» - «поворотний момент в історії нашого континенту». За таких умов постала проблема актуальності політики нейтралітету у його звичайному вигляді та його трансформації й адаптації до сьогоденних реалій. Вибір сторони, коливання між «профітом і цінностями» після широкомасштабної агресії Росії називають початком «корозії» нейтралітету Швейцарії.

Висновок до розділу 3

Війна в Україні відкрила глобальну дискусію навколо нейтралітету Швейцарії на багатьох рівнях як актуального інструменту держави у реалізації її ролі у вирішенні конфліктів. В умовах російсько-української війни Швейцарія прийшла до звичного наближення до спільної західної позиції. Вивчивши основні тенденції розвитку концепції і політики нейтралітету Швейцарії, можна стверджувати, що політика нейтралітету країни в сучасному світі зазнає істотних змін - відбувається поступовий відхід від політики традиційного нейтралітету на користь адаптації зовнішньополітичної діяльності під виклики сучасності. Особливістю швейцарської політики нейтралітету є її неформальний характер, нейтральний статус документально не закріплений як обов'язковий, але його постійно підкреслюють в зовнішньополітичній декларації, виходячи з зовнішньополітичних інтересів Швейцарії. Завдяки цьому швейцарський нейтралітет носить досить гнучкий характер, його трактування змінюється в залежності від внутрішніх та зовнішніх обставин, що в свою чергу дозволяє державі досить швидко підлаштовуватись до нових умов у міжнародному середовищі.

Швейцарія, у будівництві своїх відносин з НАТО та ЄС, відштовхується від актуальної ситуації на міжнародній арені, яка впливає на те, чи будуть відносини ставати холодшими та напруженими, чи навпаки – тіснішими та скооперованими. В той же час роль війни в Україні підставила під сумнів відповідальність та солідарність Швейцарії, геополітичний конфлікт також змусив переглянути пріоритети та цілі в регіоні. Таким чином, не зважаючи на принципи нейтралітету, Швейцарія реагує на сьогоденні виклики на міжнародній арені, через що політика нейтралітету трансформується згідно до зовнішньополітичної позиції держави, змушуючи її йти на поступки та переглядати концепцію нейтралітету для його «гнучкого» впровадження, адже Швейцарії прагне і далі

зберігати нейтралітет як інструмент зовнішньої та безпекової політики у якості запоруки незалежності та процвітання, працюючи над мирним міжнародним порядком, що ґрунтується на міжнародному праві, правах людини та демократії.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на нейтралітет, зовнішня політика Швейцарії має великий вплив на міжнародно-політичні процеси. Швейцарія є важливим гравцем на міжнародній арені, та веде активну зовнішню політику. На сьогоднішній день «постійний та озброєний нейтралітет» є керуючим принципом зовнішньої політики Швейцарії, однак зазнаючи трансформацію для гнучкості його використання у вирішенні зовнішньополітичних питань та адаптованості до умов існування в новому багатополлярному світі, щоб мати змогу захистити інтереси країни на міжнародній арені. Це можна простежити у активній участі Швейцарії в гуманітарних місіях в рамках операцій міжнародних організацій, у тому числі НАТО.

Тим не менш, відносини між двома країнами все ще тісно розвиваються. Двостороння угода між Брюсселем і урядом Швейцарії дозволяє країні частково інтегруватися в європейські ринки без повного членства.

Останнім часом міжнародна спільнота, особливо Європейський Союз, посилює тиск на Швейцарію. Швейцарія, яка знаходиться в географічному центрі Європейського Союзу, була змушена сформулювати нові принципи міжнародного співробітництва. Однак зрозуміло, що процес буде тривалим і складним.

Фактором для зміни нейтралітету також став початок повномасштабної війни в Україні у 2022 році. Незважаючи на принцип нейтралітету, Швейцарія однозначно стоїть на боці міжнародного права і всіляко підтримує Україну в цьому конфлікті. У той же час уряд Швейцарії прагне зберігати нейтралітет як інструмент зовнішньої політики та політики безпеки, як інструмент мирного міжнародного порядку.

Таким чином, вивчивши основні тенденції розвитку концепції і політики

нейтралітету Швейцарії, можна стверджувати, що політика нейтралітету країни в сучасному світі зазнає істотної трансформації – відбувається поступовий відхід від політики традиційного нейтралітету на користь посилення інтеграції в міжнародні та регіональні політичні організації та блоки.

У Європі наслідки цього вторгнення, зокрема рішення Німеччини посилити свою оборону збільшення бюджету на 100 мільярдів євро, а також рішення Швеції та Фінляндії приєднатися до НАТО — це чіткі ознаки зміни парадигми в бік заміни кооперативної безпеки через альянс і відходу від періоду дивідендів миру. Ці позиції в Європі викликали загальнонаціональну дискусію щодо того, якою мірою Швейцарія повинна приєднатися до засудження Росії та як далеко – якщо взагалі – вона має йти на підтримку України. Суворість дій Росії проти України в поєднанні з сильною підтримкою України з боку швейцарського населення, а також передбачуваним міжнародним тиском змусили уряд Швейцарії погодитися з пакетом санкцій ЄС. Дійсно, опитування показує, що підтримка санкцій є високою серед швейцарського населення, що становить 77%.

Нейтралітет є динамічною концепцією серед стратегічних варіантів малих держав. Це інструмент зовнішньої політики та політики безпеки, який залишає нейтральній державі великий простір для маневру для проведення політики нейтралітету та забезпечення своєї безпеки, дотримуючись при цьому закону про нейтралітет і, отже, зміцнюючи міжнародну довіру до свого нейтрального статусу.

Нейтральні держави мають дуже хороші можливості, щоб запропонувати альтернативний шлях для вирішення, особливо коли починають вимальовуватися блокові утворення і дві сторони, здається, розходяться — так звані «добрі послуги». Нейтральні держави можуть запропонувати контакт, простір і навіть підстави для переговорів, коли настане час для переговорів.

Швейцарія має унікальні можливості для того, щоб рішуче виступати за дотримання міжнародного права, а також міжнародних принципів і зобов'язань, зберігаючи відкритими канали обміну між сторонами, що не мають односторонніх. Це особливо важливо, оскільки ми бачимо ескалацію напруженості між Росією та Україною. На потенційне використання ядерної зброї – із кожною подальшою ескалацією зростає попит на заходи зі зменшення ризику, і це сфера, де Швейцарія може бути особливо сильною, ніж багато інших країн Європи.

Випадок Швейцарії є прикладом здатності динамічно адаптувати сприйняття країни про те, як вона розуміє, проектує та продовжує зберігати свій нейтралітет у мінливих геостратегічних середовищах.

Після вторгнення в Україну в 2022 році, яке можна вважати одним із найбільших геополітичних потрясінь після закінчення холодної війни, Швейцарія продовжує застосовувати свій нейтралітет таким чином, щоб максимізувати свою безпеку, захищати свої інтереси та суверенітет, підтримувати міжнародне право та сприяти миру. Це залишиться вірним і в майбутньому, оскільки, зрештою, нейтралітет як інструмент політики безпеки є, і завжди залишається, предметом розмови між урядом Швейцарії та її населенням, що глибоко зачіпає суть швейцарської ідентичності. Як показує широка підтримка як санкцій (75%), так і нейтралітету (91%), хоча Швейцарія коригує свою політику безпеки за допомогою більшої кількості елементів хеджування, населення Швейцарії не готове торкатися правового ядра нейтралітету.

Війна в Україні також пожвавила розмову про український нейтралітет як можливий шлях вперед у мирних переговорах і стратегію виходу Москви та Києва. Дане дослідження показало, що нейтралітет є способом для малих держав орієнтуватися в спірних геостратегічних середовищах, але також зазначається, що єдиної моделі нейтралітету не існує та не може бути імпортована.

Український нейтралітет мав би бути унікальним чином налаштований відповідно до українського культурного та політичного контексту, а також його великої стратегії, водночас збалансовуючи конкретні проблеми безпеки обох сторін. Це означає, що модель нейтралітету для України повинна бути обговорена з нуля, щоб вона відповідала українським вимогам безпеки, а також її національній ідентичності та великій стратегії.

Дехто стверджував, що така нова, унікально підібрана модель нейтралітету може навіть допомогти Україні створити нову, позапартійну національну ідентичність, оскільки вона більше не стає «Сходом чи Заходом», а нейтральною європейською країною, яка може почати стратегічно та культурно змінювати позиції. Це виявиться дуже складним, оскільки і Росія, і Україна виклали суворі та протилежні пропозиції, які не підлягають обговоренню з обох сторін і які необхідно розглянути, якщо нейтралітет має бути варіантом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єргакова В. Участь Швейцарії в діяльності організації партнерство заради миру / За заг. ред. д.політ.н., проф. К.В. Балабанова, д.е.н., проф. О.В. Булатової // Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2021. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 90–92;
2. Єргакова В. Формування нормативно-правової основи відносин Швейцарії та ЄС у II-й половині ХХ століття. / За заг. ред. д.політ.н., проф. К.В. Балабанова, д.е.н., проф. О.В. Булатової // Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2020. Маріуполь, 2020. С. 22–24;
3. Єргакова В.В. Європейський вектор зовнішньої політики швейцарії у контексті кризи коронавірусу // Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2022 / За заг. ред. д.політ.н., проф. К.В. Балабанова, д.е.н., проф. О.В. Булатової. Маріуполь: МДУ, 2022;
4. Єргакова В.В. Особливості зовнішньої політики Швейцарії в сучасних міжнародних відносинах / Під заг. ред. К. В. Балабанова // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів ІХ Інтернет-конференції. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 29–32;
5. Єргакова В.В. Роль Швейцарії у врегулюванні конфлікту на Сході України // Повернення та переосвоєння тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях: збірник матеріалів круглого столу / За ред. К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2021. С.16–19;

6. Єрґакова В.В. Сучасний стан розвитку нормативно– правової бази Швейцарії та ЄС // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів X Інтернет-конференції. Маріуполь: МДУ, 2020. С.85–91;
7. Журавльова А. М. Громадські організації в мовну політику трьох швейцарських кантонів // Політика і суспільство. 2016. №2. С. 143–149;
8. Капінус О. А. Євроінтеґраційна складова внутрішньої і зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації // Науковий вісник «Гілея». № 2. Київ, 2012. С. 655;
9. Мельник Н. А. Вплив процесу глобалізації на трансформацію позицій нейтральних країн наприкінці ХХ-на початку ХХІ століття // Вісник Одеського національного університету. Одеса: Астропринт, 2008. Т.13, Вип.3, Сер. "Соціологія, політологія". URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1613> (дата звернення 13.12.2024 р.);
10. Мочков. О. Особливості територіальної оборони Швейцарії в умовах нейтралітету держави / За заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В. // Форум прямої демократії. Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародної участі. Київ, ІПК ДСЗУ, 2020. 265 с.;
11. Шарапов А. В. Політичні системи і зовнішня політика Німеччини, Австрії та Швейцарії: навч. посібник. Мінськ, 2006. 156 с.;
12. A Practical Guide to National Competition Rules across Europe / ed. by M. Holmes. New York: Kluwer Law International, 2007. 1037 p.;
13. Abramov I. Building peace in fragile states – building trust is essential for effective public–private partnerships // Journal of Business Ethics. № 89, p. 481–494. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-010-0402-8#citeas> (дата звернення 18.10.2023);

14. Act of Acknowledgment and Guarantee of the perpetual Neutrality of Switzerland, and of the inviolability of its Territory. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/18367233/16023324/> (дата звернення 17.11.2023);
15. Agreement between the European Community and the Swiss Confederation on mutual recognition in relation to conformity assessment. Final Act. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430%2805%29:EN:HTML> (дата звернення 17.11.2023);
16. Agreement between the European Community and the Swiss Confederation on certain aspects of government procurement // Official Journal. URL: [https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430\(06\):EN:HTML](https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430(06):EN:HTML) (дата звернення 17.11.2023);
17. Agreement between the European Community and the Swiss Confederation on Air Transport // Official Journal. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430%2802%29:EN:HTML> (дата звернення 17.11.2023);
18. Agreement between the European Community and the Swiss Confederation on trade in agricultural products // Official Journal. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430%2804%29:EN:HTML> (дата звернення 17.11.2023);
19. Agreement between the European Economic Community and the Swiss Confederation. URL: <http://eeas.europa.eu/switzerland/docs/trade.pdf> (дата звернення 17.11.2023);
20. Agreement on scientific and technological cooperation between the European Community and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the Swiss Confederation, of the other part. Official Journal. URL: <https://eur->

- lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22007A0720(02)&rid=1 (дата звернення 17.11.2023);
21. Analysis and Policy: Programme Framework 2023–2024. URL: https://www.eda.admin.ch/content/dam/deza/en/documents/publikationen/Diverses/Programme_Framework_2021-24_Analysis_and_Policy_en.pdf (дата звернення 19.10.2023);
 22. Armed Neutrality: Its Application and Future. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003099796-14/armed-neutrality-application-future-wolfgang-danspeckgruber> (дата звернення 19.08.2023);
 23. Aussenpolitischer Bericht 2020. URL: <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/65175.pdf> (дата звернення 20.10.2023);
 24. Bericht betreffend die Verhandlungen über ein institutionelles Abkommen zwischen der Schweiz und der EU // Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten. Bern, 2021. URL: <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/66828.pdf> (дата звернення 9.10.2023);
 25. Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren Anhang: Bericht zur Neutralität vom 29. November 1993. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1994/1_153___/de (дата звернення 19.06.2023);
 26. Bericht zur Neutralität . Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren // Schweizerisches Bundesarchiv, 1993. P. 153–242;
 27. Berni M. Why Switzerland Will Stick to Neutrality. Lawfare, 2023. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/why-switzerland-will-stick-to-neutrality> (дата звернення 13.07.2023);

28. Bieri M. Kosovo zwischen Stagnation und Umbruch. CSS-Analysen zur Sicherheitspolitik Nr. 150. 2014, P. 4;
29. Boldonfi Sibilla. Swiss foreign policy: the end of privilege // Swissinfo.ch, 2022. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-foreign-policy--the-end-of-privilege/48109910> (дата звернення 19.07.2023);
30. Christian Nünlist. Die Schweiz und der Wandel der NATO-Partnerschaftspolitik, 1996– 2016. Zürich: Center for Security Studies, 2016. 312 p.;
31. Cohen, Dan A., "Evolving Swiss Neutrality: Foreign Policy, Identity, and a Changing World". Independent Study Project, 2022. URL: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/3530 (дата звернення 19.09.2023);
32. Cooperation with the European Defence Agency (EDA). URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilaterale-abkommen/abkommen-umsetzung/abkommenstexte/zusammenarbeit-eva.html> (дата звернення 17.11.2023);
33. Department of Foreign Affairs (FDFA). URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/departments/departament-foreign-affairs-fdfa.html> (дата звернення 20.11.2023);
34. Die Schweiz und die NATO: neue Konvergenz. Larsen, Henrik, 2019. URL: <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000382303> (дата звернення 20.10.2023).
35. Digital Foreign Policy Strategy 2021–24. URL: https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/publikationen.par_publicationfilter1_page2.html#accessiblecontent1-0 (дата звернення 12.10.2023);
36. Dreyer, J., Jesse, N. G. Swiss neutrality examined: model, exception or both? // Journal of military and strategic studies, 2014. №15(3);
37. Eastern Ukraine: Federal Council condemns Russian action in violation of international law. URL:

- <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-87316.html> (дата звернення 28.11.2023);
38. European Union, Trade with Switzerland. European Commission. Directorate-General for Trade. URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/switzerland/>, <http://my-swiss.ru/ekonomika-i-finansy/eksport-shvejcarii.html> (дата звернення 17.11.2023);
39. EY's Attractiveness Survey Europe. URL: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Attractiveness_Survey_2017/\\$FILE/EY-Attractiveness-Survey%20Europe-2017.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Attractiveness_Survey_2017/$FILE/EY-Attractiveness-Survey%20Europe-2017.pdf) (дата звернення 17.11.2023);
40. Federal Act of 13 December 1996 on War Material (War Material Act, WMA). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1998/794_794_794/en (дата звернення 12.09.2023);
41. Federal Constitution of the Swiss Confederation. URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classifiedcompilation/19995395/201809230000/101.pdf> (дата звернення 6.11.2023);
42. Federal Council holds discussion on neutrality. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-90264.html> (дата звернення 29.09.2023);
43. Foreign Policy Strategy 2020-2023. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/Aussenpolitische-Strategie-2020-23_EN.pdf (дата звернення 23.10.2023);
44. Framework for Cooperation with the European Defence Agency. URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilaterale-abkommen/ueberblick/bilaterale-abkommen-nach-2004/zusammenarbeit-eva.html> (дата звернення 17.11.2023);

45. German-speaking foreign ministers address joint appeal to Russia. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-87948.html> (дата звернення 27.11.2023);
46. Graf A., Lanz D. Conclusions: Switzerland as a paradigmatic case of small-state peace policy? // *Swiss Political Science Review*, 2013. P. 423. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spsr.12048> (дата звернення 13.10.2023);
47. Greminger T., Rickli J.M. In a historic first, Swiss defence minister joins meeting of NATO's North Atlantic Council. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_213105.htm?selectedLocale=en (дата звернення 23.08.2023);
48. Greminger, T., Rickli, J.M. Neutrality After the Russian Invasion of Ukraine: The Example of Switzerland and Some Lessons for Ukraine. Switzerland: PRISM, 2023. vol. 10, no. 3, p. 26–43;
49. Guerra S. C. Themen, Thesen und Argumente zur Position des Italienischen in der Viersprachigen Schweiz // *Studies in Communication Sciences*, 2008. №8. P. 67–91;
50. Herbert R. Faces of neutrality: a comparative analysis of the neutrality of Switzerland and other neutral nations during WW II. Berlin, Germany: Lit Verlag, 2009. P. 225;
51. Informationsschutz: Vereinbarung zwischen der Schweiz und der NATO. URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-88243.html> (дата звернення 4.10.2023);
52. Institutional agreement. URL: <https://www.eda.admin.ch/europa/en/home/verhandlungen-offene-themen/verhandlungen/institutionelles-abkommen.html> (дата звернення 20.10.2023);

53. Invitation to Partnership for Peace. Bern, 1994. URL: https://www.pfp.admin.ch/content/pfp-internet/en/dokumentation-grundlagendokumente/_jcr_content/contentPar/downloadlist_907158348/downloadItems/72_1455024500377.download/Einladung%20zur%20Partnerschaft%20f%C3%BCr%20den%20Frieden.pdf (дата звернення 3.09.2023);
54. Jesse Neal G., Dreyer J. R. Small states in the international system // Lexington books. USA, 2016. P. 59–72;
55. John F. L. Ross. Neutrality and International Sanctions: Sweden, Switzerland, and Collective Security. New York: Westpost, 1989. 248 p.;
56. Ferreira-Pereira L. C. Inside the Fence but Outside the Walls: The Militarily Non-Allied States and the Security Architecture of Post-Cold War Europe. Oxford: Peter Lang, 2007. P. 201–231;
57. Lavenex S. Switzerland's Flexible Integration in the EU: A Conceptual Framework // Swiss Political Science Review. № 15. 2009. P. 547–575;
58. Leitlinien Menschenrechte 2021–2024 // Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten. Bern, 2020. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/de/documents/aktuell/news/2021/20210603-leitlinien-menschenrechte_DE.pdf (дата звернення 3.08.2023 p.);
59. List of Agreements Switzerland-EU: Bilateral agreements II (2004). URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilaterale-abkommen/abkommen-umsetzung/abkommenstexte.html> (дата звернення 14.10.2023);
60. List of Agreements Switzerland-EU: Bilateral agreements until 1999. URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilaterale-abkommen/abkommen-umsetzung.html> (дата звернення 17.11.2023);
61. Marjorie A. Security Implications of Neutrality: Switzerland in the Partnership for Peace Framework Connections // The Quarterly Journal, 2010. Vol. 9. P. 83–96;

62. Massnahmen im Zusammenhang mit der Situation in der Ukraine. URL: https://www.seco.admin.ch/seco/de/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/exportkontrollen-und-sanktionen/sanktionen-embargos/sanktionsmassnahmen/massnahmen-zur-vermeidung-der-umgehung-internationaler-sanktionen.html (дата звернення 19.07.2023);
63. Memorandum of Understanding. URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilaterale-abkommen/abkommen-umsetzung/abkommenstexte/beitrag.html> (дата звернення 17.11.2023);
64. MENA Strategy 2021–2024. URL: https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/publikationen.par_publicationfilter1_page2.html#accessiblecontent1-0 (дата звернення 20.10.2023);
65. Mudge R. Is Switzerland right to prevent the delivery of ammunition to Ukraine? // Deutsche Welle, 2022. URL: <https://www.dw.com/en/is-switzerland-right-to-prevent-the-delivery-of-ammunition-to-ukraine/a-61597284> (дата звернення 14.11.2023);
66. Neal G. Small States in the International System: At Peace and at War. London: Lexington Books, 2016. 196 p.;
67. Niels O. Buechi. Future of Swiss Foreign Policy and Security // Postgraduate School. USA: California, 2011. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA556208> (дата звернення 13.09.2023);
68. Nünlist C. Switzerland and NATO: From Non-Relationship to Cautious Partnership. In: Cottey A. The European Neutrals and NATO. New Security Challenges. Palgrave Macmillan, London, 2018;
69. Official website of Switzerland's Federal Authorities. URL: <http://www.admin.ch> (дата звернення 17.09.2023);

70. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC-2022 “Lugano Declaration”. URL: <https://www.unc2022.com/> (дата звернення 27.11.2023);
71. Panchaud V. Neutrality of Switzerland: a Brief Introduction, 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/238769172_Neutrality_of_Switzerland_a_Brief_Introduction (дата звернення 20.11.2023);
72. Paul W. Die Schweiz als Sonderfall. Macht der Sonderfall Schweiz im Zeitalter der Globalisierung noch Sinn. Zürich: Liberalen Institut, 2008. 250 p.;
73. Petrig A. Flexible Neutralität: Eine neutralitätsrechtliche und-politische Verortung der Sanktionen der Schweiz gegen Russland, VerfBlog. URL: <https://verfassungsblog.de/flexible-neutralitat/2022/3/04> (дата звернення 16.11.2023);
74. Presentation "The bilateral Agreements Switzerland-EU". URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/bilateraleabkommen/ueberblick/bilateral-e-abkommen-nach-2004/unternehmensbesteuerung.html> (дата звернення 15.11.2023);
75. Presentation Document of Switzerland for the Partnership for Peace. URL: <https://www.nato.int/pfp/docu/p961217a.htm> (дата звернення 17.10.2023);
76. President Cassis meets President Zelenskyu and discusses Ukraine recovery. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-90802.html> (дата звернення 26.11.2023);
77. Rapport Complémentaire au rapport sur la politique de sécurité 2021, sur les conséquences de la guerre en Ukraine. Rapport du Conseil fédéral. Bern, 2021. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/2022/2357/> (дата звернення 7.11.2023);
78. Rebecca R. The Purpose of NATO Partnership: Sustaining Liberal Order beyond the Ukraine Crisis. Washington: Georgetown University Press, 2017. P.167–192;

79. Ronald Asmus, *Opening NATO's Door*. New York: Columbia University Press, 2002. P.12;
80. Rösli B. Die Schweizer Armee in internationalen Stabilitätsmissionen. *Truppendienst* 317, No. 5. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/mission-otan-brussels/fr/documents/politorbis-61_dfae.pdf (дата звернення 20.11.2023);
81. Russia says Swiss “no longer neutral”, can't act as go-between with Ukraine. Reuters, 2022. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/politics/russia-says-switzerland-cannot-represent-its-interests-in-ukraine/47819330> (дата звернення 29.10.2023);
82. Schneider G. Vom Sonderfall zum Normalfall Eine Einführung in die Außenpolitik der Schweiz. Zuerich: Schulthess, 1998. 192 p.;
83. Serhan Yasmeeen. The Architect of Swiss Neutrality Thinks It's Time for His Country to Take Sides. *Time*. May 24, 2023. URL: <https://time.com/6282335/ending-switzerland-neutrality-thomas-borer-interview/> (дата звернення 15.07.2023);
84. Sherman G.E. The Neutrality of Switzerland // *American Journal of International Law*, 1918. P. 460–474;
85. Sicherheitspolitischer Bericht 2021. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/2021/2895/de> (дата звернення 17.09.2023);
86. Studie «Sicherheit 2023». Überarbeitete Version vom 22.03.2023. URL: <https://www.news.admin.ch/news/message/attachments/76327.pdf> (дата звернення 14.08.2023);
87. Swiss Armed Forces International Command «SWISSINT». URL: <http://www.peace-support.ch/en/> (дата звернення 20.11.2023);
88. Swiss contribution (enlargement contribution) to selected EU states. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/dea/fr/documents/bundesrat/161019-Lettre-UE-retrait-adhesion-CH_en.pdf (дата звернення 1.10.2023);

89. Swiss foreign policy under the COVID-19 pandemic. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-82216.html> (дата звернення 20.10.2023);
90. Swiss Peace Supporter: Frieden und Demokratie: Die Schweiz als Akteurin des Wandel, 2021. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/publikationen.html/content/publikationen/en/eda/sicherheitspolitik/swiss-peace-supporter/swiss-peace-supporter-3-2021> (дата звернення 18.10.2023);
91. Swiss peace supporter: Frauen in der Friedensförderung, 2020. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/mehrsprachig/documents/publications/swiss-peace-supporter/2020-4-Swiss_Peace_Supporter.pdf (дата звернення 20.11.2023);
92. Swiss–U.S. Relations Switzerland–United States of America. URL: <https://www.eda.admin.ch/countries/usa/en/home/switzerland-and/bilateral-relations.html> (дата звернення 20.09.2023);
93. Switzerland adopts EU sanctions against Russia. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-87386.html> (дата звернення 5.08.2023);
94. Switzerland aims for bigger role on world stage // Swissinfo. URL: <http://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-aims-for-bigger-role-on-world-stage/3683160> (дата звернення 27.10.2023);
95. Switzerland and the European Union: a close, contradictory and misunderstood relationship / ed. by C.H. Church. London: Routledge, 2007. 263 p.;
96. Switzerland condemns sham referendums in parts of Ukraine. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-90475.html> (дата звернення 27.11.2023);

97. Switzerland sends humanitarian aid to Ukrainian population. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-87418.html> (дата звернення 30.11.2023);
98. Switzerland: a key partner on defence reform. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_91439.htm?selectedLocale=en (дата звернення 27.10.2023);
99. Switzerland's International Cooperation Strategy 2021–24. URL: https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/publikationen.par_publicationfilter1_page3.html#accessiblecontent1-0 (дата звернення 24.10.2023);
100. Switzerland as a financial center. URL: https://www.sge.com/sites/default/files/cserver/publication/free/factsheet-financial-center-sge_0.pdf (дата звернення 20.11.2023);
101. Thalmann A. Jahre Schweizer Beteiligung an der Partnerschaft für den Frieden mit der NATO, 2016. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Bulletin_2019_06_HL.pdf (дата звернення 19.09.2023);
102. The transformation of neutrality in the post-Cold War era: the case study of Switzerland's neutrality in relations with Russia within 2014–2022. URL: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/13836> (дата звернення 9.10.2023);
103. Tibor S., Andreas W., Ferst T, Pfister S., Rinaldo A. Aussen, Sicherheits und Verteidigungspolitische Meinungsbildung im Trend. Zürich, 2015. P. 106;
104. Tobergte C. Sicherheitspolitik und Streitkräftetransformation in kleineren europäischen Staaten – die Fallbeispiele Niederlande, Dänemark und Schweden. Berlin, 2006. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/tgt_Niederlande_D_nemark_Schweden_formatiert_ks.pdf (дата звернення 13.09.2023);

105. Trampusch C., Mach A. *Switzerland in Europe: Continuity and Change in the Swiss Political Economy*. London: Routledge, 2011. 272 p.;
106. Ukraine: Switzerland adopts EU's eighth package of sanctions. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-91875.html> (дата звернення 7.10.2023);
107. Wenger A. *Swiss Security Policy: From Autonomy to Cooperation*. In *Swiss Foreign Policy, 1945–2002*. New York: Palgrave MacMillan, 2003. P. 23–45;
108. White Paper on Neutrality Annex to the Report on Swiss Foreign Policy for the Nineties of 29 November 1993. URL: https://www.erweiterungsbeitrag.admin.ch/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/White_Paper_on_Neutrality.en.pdf (дата звернення 20.09.2023);
109. Wieslander A. What makes an ally? Sweden and Finland as NATO's closest partners // *Journal of Transatlantic Studies*, 2019. P. 194–222;
110. Wylie N. *Switzerland: A Neutral of Distinction? In European Neutrals and Non-Belligerents During the Second World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 331–354;
111. Zuberbuehler T. *Swiss rules of international arbitration: commentary*. Zuerich: Schulthess, 2005. 442 p.